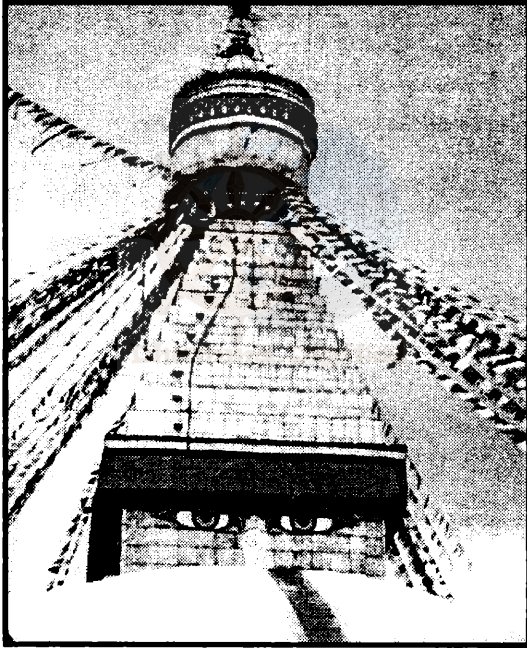
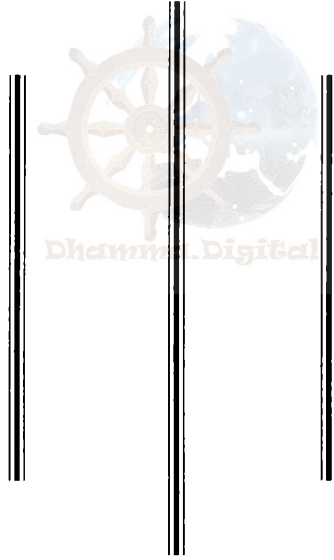

राज्यय् विवेक दयेमाः

चवमिं : शिशिल चित्रकार

राज्य् विवेक दयेमाः

च्चमिं : शिशिल चित्रकार

चवमिं : शिशिल चित्रकार

प्रकाशकः

श्रीमान् भक्तलाल चित्रकार,

श्रीमती सूर्यमाया चित्रकार

मैतिदेवी, काठमाडौं

प्रथम प्रकाशनः २०६६

बु.स. २५५३

ने.स. ११२९

बि.स. २०६६

मू : ३०००

मुद्रक : भ्याली प्रिन्टिङ्ग सर्विस, काठमाडौं

Dhamma.Digital

Necessity of Rationality in the State

By Shishil Chitrakar

Published by:

Mr. Bhakta Lal Chitrakar

Mrs. Suryamaya Chitrakar

Printed at: Valley Printing Service, Kathmandu

निता खः

देसय् समाजय् यक्व कथंया समस्या दु । समस्या ज्यंकेगु कथं थीथी थासं थीथी प्रयास याना च्वंगु न दु । थ्व विषम परिस्थितिइ छन्हु जित थज्याःगु विचा वल कि थन छुं हे जुइ मखुत । न्हाथाय् नं समस्या हे समस्या, लपुं छुं हे मदु थे च्वं । थज्याःगु सोचया उपजं हे समाजया हरेक ख्यःलय् जुयाच्वंगु मू कारण धइगु व्यक्तिगत कारणं हे खः धइगु ध्वाथुइका छुं दँ न्ह्योनिसें सध्या टाइम्सय् बुद्ध शिक्षाया लिधंसाय् दे समाजया समस्या ज्यंकेयाया लागि योगदान जुइ धइगु मनतुना च्वंसु च्वयेगु याना वया ।

छुं दँ न्ह्यनिसेंया च्वसु त मुना थो सफुया रुपय् प्रकाशन यायेगु तातनागु खः । थ्व च्वसु त सध्या टाइम्सया ब्वमियालागिं न्हंगु मखु । अथे सां तबी भीगु दे समाजया लागिं ज्या ख्यलय् दइ धका सफु पिकायेगु मन तातुनागु खः । यदि थ्व सफु पाँखे समाजयात छुं ग्वाहालि जुल धाःसा जिंगु प्रयास सफल जुगु तायेके । अले थीथी च्वसुलय् सामान्य परिवर्तनयानागु दुसा अथे हे छुं शिर्षक न परिवर्तन यानागु दु । च्वसु च्वयागु भोलय् थीथी सफु अले पुज्यनिय भन्तेपिं व विभिन्न महानुभाव पिनिगु सफुया लिधंसा कयागु खः । पत्रिकाय् पिंहावगु भोलय थीथी च्वसुइ हे वयात क्यनातयागु जुगु लिं आः सफुया रुपय वयात मक्यनागु जुल । वयेकपिं जीवित दुपिं दक्वसित साधुवाद नापं जीवन सुंथालाक्क न्ह्यायेके फयेमा अले समाजयात अक्क धार्मिक सेवाय् तेवा बिइ धका कामना यायेगु नं तंधःगु कर्तव्य तायेका । अले दिवगत जुइधुकुपिया निंति निवारणया कामनायाये । वयकपिं छसिंकथ दु, स्वं भिक्षु अमृतानन्द, धम्मपद; भिक्षु अश्वधोष, बुद्धको संस्कृति र महत्व, न्हापांयाम्ह गुरु सु ? अमूल्यगु धन; भिक्षु ज्ञानपुर्णिक, त्रीरत्न - वन्दना; भिक्षु धीर सुमेधो, सम्पूर्ण बुद्ध वचन तिपिटकया सार, धर्मया सागरय् मोति; विपश्यनाचार्य सत्यनारायण गोयन्का, मंगल जगे गृही जीवनमे, धर्मःजीवन जीने की कला, जागे मंगल प्रेरणा; वन्ध आर.वि.; जीवनको प्रत्येक घडीमा अभिधर्मको उपयोग; ढुण्डिराज भण्डारी, नेपालको ऐतिहासिक विवेचना आदि खः ।

थ्व च्वसुत जि छम्ह नेपाल भाषाया बिधार्थी मखुसां च्वयागु जुया थुकी यक्वो हे खँवःत मिले मजुइगु खः । थज्याःगु कथंया ग्वाहालि व इलय व्यलय च्वंसु पिकया जितः तःधंगु भरौसा बिउगुलिं सध्या टाइम्सया परीवारयात न्ह्याक्व हे सुभाय् बिउसां म्हो जुइ थें ता । थ्व सफु पिकायगु इवलय् पत्रिकाय् पिहां वगु च्वसुया लिधंसाय् हान टाइप यानागु जूगुलिं पेज मेकरय् परिवर्तन याना ग्वाहालि याना दिम्ह कम्प्युटर अपरेटर रमेश पोखरेलयात नं धन्यवाद बियाच्वना । अथे हे बु.सं २५५०या च्वंसुत

मध्य 'भिङ्गु ज्या याय् थाक् अले मभिङ्गु याये अपु धयागु' च्वसुयात पञ्चविर सिरपा काय् खना न थःत यक्व हे हौसला मिले जूगु तायेका । उकिंया लागिं सिरपा दाता पञ्चविर सिंह व ग्वंसा खल युवा बौद्ध समूह, यें यात नं सुभाय मबिउसैं मगाः ।

अन्तय् च्वसु च्वयेगु भोलय्, सफु पिकायगु भोलय् प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष, भौतिक व मानसिक रुपं ग्वाहाली यापिं परीवारया सकलसितं सुभाय बिया च्वना । थ्व सफु नेपालभाषाया साहित्यया ख्यलय् गज्याःगु ग्वाहालि जुइ मस्यु तर च्वये धयार्थें जि नेपाल भाषाया विधार्थी मखुगुली अझ न यक्वो हे मगा मगागु मिले मजुगु दयेफु । उकिंयालागि हान छक्व क्षमा फ्वने तर समाजया अवस्था, धर्मया अध्ययनया लिधासा सामाजिक व धार्मिक क्षेत्रय तिवः जुइगु भलसा काय् । थ्व सफुया रुपय जिगु न्हापांगु (नेपाल भाषाया) प्रयास जूगुली व हान लिपा लिपा न थयागु मेगु प्रकाशन याये धइगु आशा यानागुलि थ्व सफुया मु मेगु प्रकाशनया लागि तेवा दैगु मनतुना ।

विश्वास याये नेपाल भाषा ख्यः सामाजिक, धार्मिक ख्यःयात आवश्यक टेवा जुइ अझ विशेषयाना धार्मिक सामाजिक परीवर्तनया लागिं भतिचाजकसां लिधेंसा दई सा थःगु प्रयास सफल जूगु ताये । सुभाय् ।

शिशिल चित्रकार

मैतिदेवी

२०६६।१।३०

पिकाकःया धाप्

काय् भाजु शिशिल चित्रकारं छुं दं न्ह्योनिसें सन्ध्या टाईम्सय् पिहावःगु च्वसु त मुना सफूया रुपय पिकाय्दुग खना तसकं हे लयता भा पिया । दे समाजय दुगु थी थी समस्या त उला अले उकीया समाधानया लँपु धइगु बुद्ध शिक्षा, बुद्ध शासन हे ख धइगु लँ क्यगुली समाजय् दया च्वंगु विषम विसंगतियात म्हो याये फइगु आश याय् । समाजया समस्या चिके मफुतली दे विकाशया लंपुइ न्ह्यावने मफइगु व थीथी च्वसु त विनाश जीवगु कारण, बूया दोष घाय्, दे समाजया दोष.....?, सुनां मखुगु खँ ल्हाइ वं छु पाप मयाइ ? मनूतयेक दयेमाःगु गुण - लाज व भय, नेवाः भ्वजय् अय्लाः व थ्वँ, मनू जीवनया प्यंगू गति, राज्यय् विवेक दयेमाः, भिंगुँ ज्या याये थाकु मभिंगु ज्या याये अःपु, व्यक्तिया शारिरिक व मानशिक विकाशया लागिं धार्मिक व नैतिक शिक्षा, सामाजिक हिउपाःया लागिं बुद्ध शिक्षा आदि च्वसु पाखें दे समाजया चित्रण बाँलाक स्वय फुसा बुद्ध शिक्षाया महत्व न उला ब्यूगु दु । उकिं थज्याःगु च्वसु त हानं हानं च्वयेगु पाखे पला न्ह्याकाः समाजयात भिंगु लँपुइ यंकेया लागिं तिव विया हे च्वनी धइगु कामना यासें जीवनय् पला सुंथा लायेमा धका मनतुना च्वना ।
सुभाय् ।

श्री मान भक्तलाल चित्रकार

श्रीमति सूर्यमाया चित्रकार

२०६६ भाद्र

शिर्षक

पृष्ठ

बुँया दोष घॉय्, दे समाजया दोष.....?	१
सुनां मखुगु खँ ल्हाँइ वं छु पाप मयाइ ?	४
कर्मचारी व्यवस्थापन धर्मया लिधंसाय्	६
मनूतयेक दयेमा:गु गुण-लाज व भय	९
नेवा: भ्वजय् अय्ला: व श्वँ	११
मनू जीवनया प्यंगू गति	१४
राज्यय् विवेक दयेमा:	१६
विनाश ज्वीगु कारण	१९
भिंंगु ज्या याये थाकु मभिंंगु ज्या याये अ:पु	२१
व्यक्तिया शारिरिक व मानशिक विकाशया लागिं	
धार्मिक व नैतिक शिक्षा	२४
सामाजिक हिउपा:या लागिं बुद्ध शिक्षा	२७
मानवअधिकार व मौलिक स्वतन्त्रताया लागिं बुद्ध शिक्षा	३०

बुँया दोष घाँय्, दे समाजया दोष.....?

थौ देया थीथी खलः पुचःतयूसं थाय्थासय् शान्तिया कामना यासैं सभा समारोह याना वयाच्वंगु दु तर धाथें शान्ति कामना यानां जक हे वइ ला ? दे समाजया बांमलाःगु अवस्थाया बारे ला सकसिनं छप्वाः म्हुतुं धयाच्वंगु दु व देशय् शान्ति मदयाच्वंगुला ख हे खत । तर समस्याया मू हां ध्वदुकेगु कुतः मयासे शान्ति शान्ति जक धयां शान्ति वइ ला ? थ्व निश्चित खः कि शान्ति मदयाच्वंथाय् शान्तिया माग यायेगु व्यक्ति, पुचःतयूगु न्हापांगु कतव्य जुल तर सभा, समारोह, जुलस आदिं जक समस्या ज्यंके फइमखु । आः देयागु अशान्त, हिंसा, हत्या, भ्रष्टाचार, व्यभिचार, लुट आदिया वातावरण लुमंकेबलय् थ्व छगू राजनीतिं यानाः जक ब्वलंगु समस्या मखुसैं भीगु दे समाजया व्यक्तिया अज्ञानता, अशिक्षा, बेरोजगारी, गरीबी, अनुशासनहीन पद्धति, अनैतिकताया बोलावाला अले मेहनति मजुसे खालि चाकडी, चाप्लुसिया भरय् सयेकीगु, जीकेगु (कर्पित घातलाकाः) भीगु सामाजिक संस्कार, परम्पराया दकलय् तःधंगु ल्हाः दु । जव देया सामाजिक संस्कार, शिक्षा, सोचाइ, विचार हे दे व समाजया हितया पलेसा व्यक्ति, व्यक्तिया स्वार्थं प्रेरित जुइगु संस्कारपाखे अभिप्रेरीत जुइ, थज्याःगु दे, समाज गथे यानाः सुथां लाइ ? जब अफिसया कर्मचारीत अफिसया समस्या ल्यंकाः अफिसया हितया पलेसा थःगु हक हितया ल्युने जुल धाःसा अज्याःगु अफिस गय्याना खःगु लँपुइ लाःवनी ? अथे हे शिक्षा, स्वास्थ्य, राजनीति, न्याय, सामाजिक सेवा आदि न्ह्यांगु हे क्षेत्रया व्यक्तिं यदि नैतिकवान व थःगु क्षेत्रया विकास व हक हितया लागिं समर्पित मजुसे थःगु व्यक्तिगत हितया ल्युने जक ब्वाँय् जुल धाःसा गय् यानाः दे व समाज भिंगु लँय् लाः वनी ? जब देया यावत क्षेत्रयहे अनैतिकता, अनुशासनहिनता ब्वलंसा दे व समाज जक गय् भिंगु लँय् लाःवने फई ? अले थज्याःगु अवस्थाय् दे व समाज हिंसा, हत्याथेंज्याःगु अशान्तिया गालय्लात धकाः छु आश्चर्य ?

भीसैं इतिहासया कालखण्डय् नेपाःमित सोभा, कतःया अहित मयाइपिं, सेवा भाव दुपिं, मेहनति धकाः ब्वनागुहेनं गलत खः लाकि ? यदि धाथें थथे जूगु खःसा बाँलाःगु कारणं बांमालाःगु परिणाम पिहां मवयेमाःगु खः । इतिहासया खँ

त्वःताहे छ्वःसानं आः थौकन्हय् विदेशी पाहुना, पर्यटक आदितय्सं नेपाःमितय्गु सोभापन, सेवाभाव, त्याग आदिया बखान यानाच्वंगु न्यनेदु तर धाथें थ्व सही खः ला ले ? गनं भीं थःगु वास्तविकता त्वपुङ्गुली जक थज्याःगु बखानय् भुले जुयाच्वंगु मदुला ? छम्ह गरीब नेपाःमिं थःगु आर्थिक स्वार्थया लागिं याःगु सेवा (?)यात, छम्ह तःमिम्ह विदेशीं याःगु (गुगु सेवा व उमिगु देशय् काये फडमखु) बखानय् हे भुले जुङ्गु भीगु मानसिकता धाथें त्यागी, सेवा भाव, वा मेहनती खः ला कि वास्तवय् देयां विकासया लागिं यायमाःगु मेहनत मयासे अज्याःगु हे बखान जक हे न्यनाः नयेगु संस्कार खः ? थ्व वास्तवय् निगू असमान परिस्थितियात निगू हे कथं स्वयमाः, उकियात तुलना याये मज्यू । गनं नेपाःमित सोभा, मेहनती, त्यागी धयाः छुं मस्यूपि (अशिक्षा, गरीबी) नेपाःमितय्त् छुं छुं तथाकथित सःस्यूपिसं थःत कतिलाकेत यानाच्वंगु जालभेल जकं मखुला ? यदि मखु धङ्गु खःसा भीथाय्या गरीबी अले दंगु वस्तुं, सेवां प्रभावित जुङ्गुपिं विदेशीतयगु सर्टिफिकेट भीत माःगु मद्दु बरु धाथें हे नेपाःमित सोभा, मेहनती, त्यागी खःलाकि मखु, उकिया लागिं नेपाः वा नेपाःमितय्गु सामाजिक संस्कार, बानि व्यहोरा, चालचलन बारे पुर्नमूल्याङ्गन यायेमाःगु दु । थौं भीगु दे समाज, तसकं हे बामलाःगु स्थितिइ लाना च्वंगु छु आःयागु न्यादं भिदंया उपज जक खः लाकि, सदियौं पुलांगु इतिहास, संस्कारं यानाः ब्वलंगु विद्रोह खः ? सदियौं पुलांगु खं मल्हासें, थन करीव नीन्यादं न्हयःयागु खं जक न्हयथनेगु तातुनाच्वना । उब्ले जि क्याम्पसय् पासापिनि दथुइ खंलावला जुङ्गु वखतय् छगू विषयय् बरोबर चर्चा जुङ्गु, पासापिसं धाइ थौकन्हय् सोभा जुङ्गु मज्यू, सोभा जुलकि थंहावय फडमखु, जिराहा हे जुङ्गुमाः । आःथौया सामाजिक इतिहास स्वयेवलय् जक हे भीसं उबले अज्याःगु सुंच गय् यानाः बी लात वा आः उकिंयागु लिच्वः दे व समाजय् गय् यानाः पिंहावल ? अथवा थौयागु गलत परीस्थितीइ भिगःया गलत शिक्षाया ल्हाः दु लाकि मद्दु ?

थन धम्मपदया छगू प्रशंग न्हयथनेगु शान्दमिर्क हे जुङ्गु । बुँया दोष घाँय खः मनूया दोष राग, द्वेष, मोह ... ख । आः थ्व लुमंकेवलय् भीसं धायेफु आःयागु दे समाज, विश्वया गलत स्थिति धङ्गु गलत व्यक्ति (अशिक्षा, अनैतिकता) तय्गु उपज खः । गथे घाँसं बुँया उत्पादकत्व म्हो यानाबी अथेहे गलत व्यक्तितय्सं दे समाज, विश्वयात स्यंकीगु ला जु हे जुल । थौं देश समाज विश्व हे भ्वागलय् लाः वनाच्वंगु धङ्गु हे व्यक्तिया अज्ञानता, स्वार्थ, अधार्मिक पहलं यानाः खः । थन भीसं व्यक्तिया अधार्मिक धायेवलय् व्यक्ति ला छुं छुं धर्म माने हे याना वयाच्वंगु दु गथे कि बौद्ध, हिन्दु, जैन, इसाई, शिख आदि । तर छु धाथें अथे च्वयेगु वा माने यायवं जक व्यक्ति धार्मिक जुङ्गु ला ? यदि धाथें हे व्यक्ति धर्मवान, नैतिकवान,

अनुशासित खः धइगु खःसा दे समाजय् अले विश्वय् भ्रष्टाचार, व्यभिचारी, लुटपाट, डकैती आदि मदयेमाःगु खः ।

हानं छक्वः धम्मपद(३०८)या छगू खँ न्ह्यःने तये ।

**सेय्यो अयोगुलो भुत्तो - तत्तो अग्गिसिखू'पमो ।
यञ्चे भुञ्जेय्य दुस्सीलो - रट्टपिण्डं असञ्जतो ॥**

अर्थः दुःशील दुराचारी जुयाः राष्ट्रपिण्ड नयाचवनेगु स्वयां नं ह्याउंसे च्वंक छुयातःगु नंग्वारा नयेगु हे उत्तम जुइ ।

उकिं आःयागु भीगु दे समाज, विश्वय् हे गुगु कथंया हिंसा, हत्या, व्यभिचारी, खँ, आदिया अवस्था व्वलनावःगु दु व धइगु समाजया थीथी ख्यः, सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, प्रशासनिक, स्वास्थ्य, कानून आदि ख्यलय् मनू रुपी घाँय्या ल्याः अप्वः जूगुलिं खः । यदि थौंयागु थ्व परीस्थितिया उपज भिगःया गल्तीया उपज खःसा थौं भीसं आः थथे तं थौंया कन्हय् समस्या समाधान ज्यंके फइ मखु वरु उकिया पलेसा दीर्घकालीन रुपय समस्या समाधानया कुत यायेमाःगु दु । उकिया लागिं माःगु दु दे समाजय् दयाचवंगु स्वार्थि, अलिच्छ, अनुशासनहीन, अनैतिकताया थासय् नैतिकवान, अनुशासित व्यक्ति दयेकाः राज्यया दण्डहिन व्यवस्थाया अन्त्य यानाः सुशासनया प्रत्याभूति वीगु । थुकिया लागिं माःगु दु नैतिक शिक्षा, गुकीं मनू रुपी बुँया धाँय् सफा यायत ग्वाहालि याइ, मखु धइगु खसाः च्वय् न्ह्यथना थें दोषी मनूतय्गु संख्या अप्वया वःलिसे दे समाज भं भं गलत लँपुइ लाःवना हे च्वनी ।

सुनां मखुगु खँल्हाइ वं छु पाप मयाइ ?

थौं भीगु दे समाजया हरेक क्षेत्रय् अशान्ति, अराजक, अनैतिकया बोलवाला खनेदुग खः, उकिया मू कारण व्यक्तिया स्वार्थ, लोभ हे खःसा, वयागु लागिं याइगु भुठया ज्याखं हानं मेगु गल्लिया कारण जुगू खनेदु ।

हरेक व्यक्ति, समुहया थःथगु स्वार्थया लिच्चः कथं थौंयागु परिस्थिति- सीमित श्रोत साधन तर बहुसंख्यक व्यक्तिया आशया केन्द, बेरोजगारी, अले दकलय् तःथगु नशा कथं भापणवाजी (राजनीति) यानाः ज्या मयासे खालि प्रतिफलया आश यायेगु, कर्पिन्त च्यः दयेकाः श्रम शोषण यायेगु ।

हरेक व्यक्ति मिखा, न्हाय्, न्हाय्पं, म्हुतु, व म्हपाखेया आशक्तिया कारण फरक फरक ईच्छा याना जुइगु ला स्वभाविक हे खः तर लोभ, द्वेष मोहया कारणय् लानाः थुकी हे जक भुले जुया च्वनाः थम्हं यानागु कर्म ठीक वा बेठीक छुटे याये मफइगु अस्वाभाविक मखु ।

व्यक्ति (संघ, संस्था, संचालक, कर्मचारी,) थज्याःगु पंचकाम गुणया आशक्तिया कारणं थःत यःगु जुल कि मभिंंगु वा बेठीक जूसां, स्वये, नये, न्यने, ब्वने ययेकाच्चनी तर थःत मःयगु जुल कि, भिंंगु वा सही खःसां तबि न्यने, ब्वने, स्वये, नये मययेकाच्चनी । आःयागु दे समाजया परिस्थितिइ हरेक व्यक्ति (नेता, प्रशासक, कर्मचारी, व्यापारी, आदि तय्गु लागिं परीक्षा बीमाःगु थौंया मू हाथ्या खः । अले देश समाजया थौंयागु समस्याया कारक तत्व सीकेगु छगू अवसर खः । थुज्वःगु अवस्थाय् व्यक्ति, संघ, संस्थाया चरित्रयात सुधार यायगु कुतः मयासे, थःगु आशक्ति हे भुले जुयाः खाली राजनीतियात हे जक मू वियाच्वन धाःसा आः स्वयां तःथंगु दुष्परिणाम मवइ धाये मफु ।

आः भीसं छसिकथं आःयागु अवस्थाय् वयाच्वंगु लोभ म्हसीके । नेता, दल तय्गु थःगु दल सत्ताय् वनेगु लोभ, कमिशन नयेगु, सामाजिक, सांस्कृतिक अतिक्रमणया लोभ, थःगु जात, व्यक्तिया जक उत्थानया लोभ । कर्मचारी वर्गया थःगु फाइदा कथं ज्या दुसा न्हायागु नं ठीक तर थःत फाइदा मजुल वा थम्हं धयाथे याये मन्त कि विरोध यायेगु लोभ । रेडियो, पत्रपत्रिकाया थःगु वर्ग, समुहया स्वार्थलिसे स्वानाः खःगु मखुगु खवर विया थःत आर्थिक लाभ यायेगु वा प्रचारय् वयेगु लोभ । थीथी सरकारी, गैरसरकारी संघ, संस्थाया स्वार्थ वा लोभं ऋण, दान, सहयोगया नामय् थःथितिया फाइदा । अले दातुराष्ट्र, विदेशी दुतावास आदिया

लोभ खः सास्कृतिक अतिक्रमण व थ मालिक जुयाः कर्पिन्त दास याना तयेगु ।

थज्याःगु परिस्थिति दथुइ हानं मेगु अवस्था खः ठीक व्यक्तिया ठीक मूल्याङ्गन याये मफगु वा यथार्थ ज्यायात हौसला, धाप मविसे खाली सतही रूप्य न्हयःने वगुःयात हे जक ठीक माने यायेगु, गुकिं यानाः ज्या यानाच्चंपी व्यक्ति न्ह्यावले हे क्वय लाका हे च्वने मालसा उकिया पलेसा भुठया सहारा कयाः ग्लेमरया माध्यम कयाच्चंपि च्वय च्वय वनीगु । थज्याःगु परिस्थितिइ हरेक व्यक्तिया थःथःगु कर्तव्य पूवकेगु पलेसा न्ह्याथे यानाःसां ध्यवा कमे यायेगु लोभं व्यक्तिं हानं कयाच्चनी भुठया सहारा । तर व्यक्ति संघ संस्था थज्याःगु ज्या यानाः देश समाजया लागिं भलाइ जुइ मफइगुला पक्का हे खः । थुकिं स्वयं व्यक्ति संघ संस्थायात धातक जुइगु शंका हे मदु ।

आः व्यक्ति, संघ संस्था भुठया लिच्च गज्याःगु वइ धइगु कल्पना तकं याःगु खइ मखुला धइथे च्वं । थन भूसं धम्मपदया छगू श्लोक (१५६) तयेगु शान्दर्भिक तायका ।

एक धम्मं अतीतस्स – मुसावादिस्स जन्तुनो ।
वितिण्ण परलोकस्स – नत्थि पापं अकारियं ॥

अर्थः छगू धर्म(सत्य) यात त्वःतूम्हेसिनं, भुठा खँ ल्हाईम्हेसिनं परलोकयागु विश्वास मयाःम्हेसिनं, थ्व लोकय मयाइगु पाप छुं नं मदु ।

व्यक्ति विभिन्न अकुशल कर्मयानाच्चंगु दु, उकी मध्यय वचनं याइगु मभिंगु कर्मय मखुगुं खँ ल्हाइगु, छाःगु खँ ल्हाइगु, चाकडी याइगु, म्वाःमदुग (ज्या ख्यले मदुगु) खँ ल्हाइगु खः । व्यक्तितयसं थज्याःगु प्रवृत्ति मत्वःतूतले दे समाजया अवस्था भिंगु लँपुइ गय यानाः लाः वइ ? भगवान बुद्ध मखुगु खँ ल्हाये मज्यूगु खँयात अभ् ध्वाथुइकेत, राहुलयात उपदेश बिया दिल, “...अथेह राहुल ! गुम्हेसित सीक सीकं मखुगु खँ ल्हायेत लाज दइ मखु, अज्याःपिन्त छुं नं पाप यायेत मछिनी मखु, ... । उकिं छं थःम्हेसित हे शिक्षित यायेमा ।”

आः भूसं दे समाजया भयावह थ्व अवस्थाया लागि व्यक्ति, संघ, संस्थाया भुठयात कारण माने यायेगु वा मयायेगु ? देश समाजयात भिंगु लँपुइ यंकेगु खःसा, थःत यःगु खःसा, मभिंगु, मखुगु खँ ल्हायेगु, न्यनेगु, व्वनेगु त्वःतेगु लाकि मत्वःतेगु ? दे समाज भिंकेगु लँपुइ यंकेगु खःसा हरेक व्यक्ति, संघ, संस्था, दकलय न्हापां न्ह्याके माःगु पलाः हे थ्व खःसा थुकिया मेगु विकल्प मदु । थ्व हे थौयागु भूगु दे समाजया लागि आवश्यक दु ।

कर्मचारी व्यवस्थापन धर्मया लिधंसाय्

देय् विकासया म् आधार कर्मचारी प्रशासन सुथां लायेमाःगु थौया यथार्थ खःसा थौ आम नेपाःमित सर्विधानसभाया चुनाव धुंका न्हूगु नेपाया कल्पना परीकल्पनाय् लगे जुयाच्चंगु दु । थ्व न्हूगु नेपाः दयेकेगु मु आज्जु पूवकेया नितिं कर्मचारी व्यवस्थापनया म् ल्हाः दइगु यथार्थ खः ।

देय्या थीथी ख्यलय् लगे जुयाच्चंपि कर्मचारीतय्सं थीथी ख्यःया सही व्यवस्थापन, सही परीणाम, सही न्याय, सही नीति निर्माण व कार्यान्वयन अले नियम कानूनसम्मत ढंग देय् चले यायेया लागिं राजनेतातय्त अभिप्रेरित यायेगुनिसें उद्योग व्यापार लगायतया थीथी ख्यलय् सही अनुगमन यायेगु लागि नं दक्ष व्यवस्थापन मागु दु । उकिया लागिं माःगु दु कर्मचारी, व्यक्तिया पराक्रम, पुरुषार्थ अले धर्मया लिधंसा । थन कर्मचारीतय्सं यायेगु ज्या धर्मवान, नैतिकवान व मेहनतपूर्वक जुइमाः । आः कर्मचारी वा मेमेगु गुगुं न ख्यलय् लगे जुइपिं मनूतय्के दक्षता नं दयेमाःगु सवालया निगू मत दइ मखु ।

थ्व लौकिक जगतय् मनूतय्सं प्यंगू सुखया लागिं ज्या यायेमाःगु खँ भगवान वुद्धं अनाथपिण्डकयात कनाविज्याःगु खः । व थथे खः, पराक्रम, पौरष, सम्पत्तिया सही उपयोग, ऋण मुक्तिया सुख अले शील सम्पन्न जुइगु । 'सु नं मनू गुगुं नं कला, शिल्प, उद्योग व्यापार पेशा व्यवशाय वा रोजगारया माध्यमं जीवन हनाच्चंगु जुइमाः व उकी दक्ष जुइमाः । दक्ष जुइगु लागि आवश्यक दु वं व पेशाया दुग्यकं अध्ययन, मनन व विश्लेषण यायगु । उकिया दक्व पहलु थुइका अलिद्ध व प्रमादि मजुसे व्यावहारिक निपुणता प्राप्त यानाः, निरन्तर अभ्यास यानाः उकियात व्यवहारय् छ्यलाः सफल जुयाः ध्यवा कमे याइगु जुइमाः ।

छम्ह सच्चाह्म गृहस्थीया अनेक जिम्मेवारी दयाच्चनी । वं स्वावलम्बी जुयाः स्वाभिमानपूर्वक थःगु भरणपोषण याना हे च्वनी । थः प्रति आश्रित मांबौ, मचाखाचायात पालन पोषण याये मालाच्चनी । मदुपिं थःधितिया नामय् माःगु कर्तव्य पुवंकेमाली, भिक्षु श्रमणपित ग्वाहालि यायेमाली, समाजय् मेमेगु अभाव जुयाच्चंगु ख्यलय् ग्वाहालि यायेमाली । थ्व दक्वया लागिं थःगु पराक्रम पौरष, शारीरिक व मानसिक मेहनत धर्म व न्यायपूर्वक सम्पत्ति कमे यायेमालाच्चनी'।

आ: न्हूगु नेपा:या कल्पना पूर्वकेया नितिं कर्मचारीतय्स विशेष भूमिका म्हेतमा:गु निश्चित दु, नकि खालि थ:गु स्वार्थया ल्यू ल्यू जक जुइगु ।

आ: थन धम्मपदया निगू श्लोक (कमश २४ व २९२) न्हयथनेगु पाय्छि तायेका ।

उद्धानवतो सतिमतो

सुचिकम्मस्स निसम्मकारिनो ।

सम्बतस्स च धम्मजीविनो

अप्पमत्तस्स यसो'भिड्ढति ॥

अर्थ : उद्योगी जुया:, जाग्रत जुया:, भिंगु ज्या वांलाक पूर्वकं याइम्हेसिया, धार्मिक जीविकायाना: इन्द्रिय संयम याना अप्रमादी जुयाच्चम्हेसिया यश वृद्धि जुइ ।

यं हि किच्चं तदपविद्धं - अकिच्चं पन कयिरति ।

उन्नलानं पमत्तानं - तेसं वड्ढन्ति आसवा ॥

अर्थ : यायेमा:गु कर्तव्य मयासे यायेम्वा:गु ज्यायाना:, अभिमानी, अंहकारी जुयाच्चपिनिगु आसव बढे जुई ।

थ्व धम्मपदया श्लोकया लिधंसाय् भीसं अभ् न्हूगु नेपा:या कल्पना पूर्वकेया लागि कर्मचारीवर्ग प्रमादी मजुसे धर्मपूर्वक ज्या यायेमागु दु । थन हानं छुं नं ख्य:या कर्मचारीतयसं विचा: यायमागु दु - 'सफलता धइगु इच्छा यायेगु मखु, प्राप्त यायेगु ख:' । वया लागिं मा:कथं मेहनत यायेमा: । गथे कि परिणाम प्राप्त यायेगु ख: क्षमा फवनेगु मखु, ज्याय् श्रुजना दुथ्याकेगु ख: सुम्क च्वनेगु मखु । पेशागत व व्यवशायीकरण जुइमा: नकी स्वार्थलिप्तजुइगु । भीगु ज्या पूर्णता व शुद्धता प्राप्तीपाखे न्हयायेमा नकी सन्तुष्ट जुया: सुम्क च्वनेगु । न्हून्हूगु ज्यापाखे अभिप्रेरित जुइमा: नकि छुं फरक मजुसें पुलागुं हे जक ज्या यानाच्च्वनेगु । अथे हे ज्याय् दुगयंक दुहां वनेमा: नकि सतही जक वनेगु । थ: श्रोतसाधन सम्पन्न जुइमा: नकि गुलि दु उकीं हे गात याना: च्वनेगु । यक्व ज्या यायेमा: नकि ढिलासुस्ती व कन्ह्य धका सुम्क च्वनेगु । ज्याया गहण विश्लेषण यायमा: नकि गुगु जुल व जुल धका: सुम्क च्वनेगु ।

थौकन्ह्यागु भीगु नेपा:या अवस्था, भ्रष्टाचार विसंगतिया दुरावस्था, थीथी

सरकारी अड्डा अदालतया असंयमतापूर्ण ज्या स्वयेवल्य नेपाःया कर्मचारी
ख्यलय दक्ष व्यवस्थापन मदुगु खँय शंका मदु ।

सु नं मनुखं थःगु छे खर्च याइवल्य आम्दानी खर्चया ल्याःचाः बांलाक तयेसःसाः
तिनि छे सुथांलाक्क न्ह्यज्याइ । थ्व व्यक्तिया क्षमता थकायेगु लागिं माः धर्म । अथे
हे सु नं ज्याकःमितयसं अफिसय् दयेकिगु नीति, खर्च, आम्दानी धइगु देय् समाजया
हर्कहितया लागिं जुइ कथं दयेकाः उकिया लिच्चः व उत्पादकत्व देय् समाजय्
गज्याःगु वइ धइगु विचाः यासें खर्च यायेमाःगु थौयागु आवश्यकता खः नकि
व्यक्तिगत स्वार्थ व पदया आधारय् खर्च यायेत न्ह्यःने वनीगु । उकि न्हूगु नेपाःया
म्हगस पूर्वकेया लागिं च्वंय न्ह्यथना कथं धर्मया लिधंसा, व्यवस्थापनया शिद्धान्तयात
कर्मचारी प्रशासनय् छ्यलेमाः अले जक न्हूगु नेपाःया म्हगस पुवंके फइ । अथे हे
न्हूगु पुस्तायात सही धर्म व नैतिकताया पाठ ब्वंकेमाःगु थौया तःधंगु आवश्यकता
खः ।

मनूतयेक दयेमाःगु गुण-लाज व भय

दे समाज बांलाः वा बांमलाइगुया ल्यूने अनया मनूतय्गु तःधंगु ल्हाः दयाचवनी । छ्गू दे वा समाजया म्हसीका धइगु हे व्यक्तिया सोच, नैतिकता, शिक्षाया लिधंसाय जुइ । जब दे समाजय् च्वंपिं अप्वः धइथें मनूतय्के लाज व भय दइमखु दे समाजया गय् यानाः भिं जुइ ? अथवा मेगु कथं स्वयबलय् नेतृत्ववर्गया व्यक्तिपिस लाज व भय कायम याये मफुसा मेपिं सर्वसाधारण जनता पाखे गज्याःगु लाज व भयया आश यायेगु ? थथे जुइबलय् समाज देया अप्वः धइथें मनूतय्के लाज व भय मदया वनीगु स्वाभाविक हे जुल ।

दे समाजय् दक्व मनूतय्के लाज व भय मदयावन धाःसा समाज ल्यनी हे मखु । दे समाज चले जुयाचवनेया लागि लाज व भयया आवश्यकता अपरिहार्य दु । भगवान गौतम बुद्ध अंगुत्तर निकायय् कनाविज्याःगु दु,

**“द्वे मे भिक्खवे घम्मा लोकं पाललेन्ति । कतमे दे ?
हिरिं च ओत्तपं च”**

अर्थ :- हे भिक्षु ! निता खं संसारया रक्षा जुयाचवनी । व निता खं छु छु धाःसा लज्जा व भय खः ।

थ्व हे भोलय् अश्वघोष भन्ते च्वयाविज्याःगु दु, “मच्छाःपह व ग्याःपह मन्त कि मनूतय्सं न्ह्याथेज्याःगु पापकर्म यायेत नं तयार जुइ । थौं गुलि नं तस्करी, भ्रष्टाचार, बलात्कार, घुसखोर, जुयाच्वंगु दु व फुकं धइथें लज्जा व भय मदयाः अले न्ह्याक्व दुसां मगाःगु आशाकुती पह व मोजमज्जा यायेत पल्के थुइगु बानी दयाः खः । न्ह्याक्व दुसां मगाःगु लोभी पह दुगुलिं मत्यः मत्यःगु ज्या यानाचवनी । मिचाहा पहल धाःसा धाल का धइगु ह्यामि पह ग्यानापुसे च्वं ।”

आः भ्नीगु दे समाजया भयावह, अराजक स्थितिया अवस्था दुवाला स्वयेबलय् लाज व भय माःकथं मदुगु खः वा मखु ? न्ह्याथाय् स्वःसा, न्ह्यागु ख्यलय् स्वःसा भ्रष्टाचार, दुराचार कमिशन तन्त्र, चोरी लुटपाटया अवस्था व्वलनाच्वंगु दु । थज्याःगु अवस्था गय् यानाः वल ? मनूतयस् प्यंगू अवस्थाय् पाप ज्या यानाचवनी ।

**“यौवनं धन सम्पत्ति प्रभुत्व मविवेकिना
एकैकमप्यनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम् ।”**

अर्थ : युवा अवस्था, धन सम्पत्ति, प्रभुत्व व अविवेकपूर्ण जुयाः(बालाकं विचाः मयासे) ज्या यायेगु । थुपिं मध्यय् छगू जक अवगुण दुसांतवि अनर्थ जुइ ।

थुकिया अःखः प्यंगू लुमंकेवहगु खँ दु गुकिंयानाः मनूत पाप ज्या यायेगुपाखें वचे जुइ । मभिंंगु ज्या तःधंगु जातिं याइ मखु, पाप कर्म धइगु चीधंगु जातिं याइगु खः धंका थः पाप कर्म वचे जुइ । अले मभिंंगु ज्या धइगु मचापिस याइगु खः, वैश दुपिस मखु । अथे हे वमलाःपिं व गरीवतय्स जक मखुगु मभिंंगु ज्या याइ जि थें पुरुपार्थ व वलाःम्हेसिनं पाप कर्म याइ मखु धकाः वचे जुइ । अथे हे छुं मसः मस्यूपिस जक पापकर्म याइ जि थेंज्याम्ह विद्वानं पाप कर्म याये मज्यू धकाः मध्दालाचवनी ।

थ्वहे प्यंगू गुणया कारणं पाप मयायेगु, लज्जा दयाचवन धाःसा दे समाज नं बांलाइ । भिंंगु दे समाजय् थ्व निता गुण लज्जा व भय या यक्व हे आवश्यकता खनेदु । थ्व निता मदयेक दे समाजय् भ्रष्टाचार, दुराचार, अराजक, दण्डहिन्ता, लुटपाट आदिया अन्त्य जुइगु खने मदु । थ्व घवलय् निगू श्लोक न्हयव्वयेगु पायछि तायेका ।

१) अलज्जिताये लज्जन्ति—लज्जिताये न लज्जरे ।

मिच्छादिद्विसमादाना— सत्ता गच्छन्ति दुर्गतिं ॥

२) अभये च भयदस्सिनो —भये चा'भयदस्सिनो । ।

मिच्छादिद्विसमादाना— सत्ता गच्छन्ति दुर्गतिं ॥

(धम्मपद श्लोक कमश ३९६ व ३९७)

अर्थः लज्जा चायेमाःथाय् लज्जा मचासे, लज्जा चायेम्वाःथाय् लज्जा चाइपिं, मिथ्या धारणा दुपिं सत्त्वपिं दुर्गती प्राप्त जुई । भय कायेमाःथाय् भय मकासे, भय कायेम्वाःथाय् भय काइपिं मिथ्या धारणा दुपिं सत्त्वपिं दुर्गती प्राप्त जुइ ।

थौं देया थीथी ख्यलय् ज्या याइपिं कर्मचारी, प्रशासक, नेतातय्के माःगु लज्जा व भय मदुगुलिं दे समाजय् समस्या वःगु खः लाकि मखु ? यदि खः धाःसा आः प्रत्येक मनूतय्के थज्याःगु गुण दयेके माःगु दु । उकिया लागिं दक्व मनूतय्क धार्मिक व नैतिक शिक्षा विमाःगु थौंयागु तःधंगु आवश्यकता ख । उकिं जक हे भविष्यय् नैतिकवान मनूत तयार जुयाः दे समाजया लागिं सही नेतृत्व वर्ग तयार जुइ । अले तिनि भविष्यया समाज दे भिनीगु लंपुइ वनेत ताःलाइ । मखुसा आःसिवें नं भंन भंन स्थिता हे वनी । सकल प्राणीयां भिं जुइमा ।

नेवाः भ्वजय् अय्लाः थ्वँ

प्रत्येक मनूया लागिं जीवनय् माःगु आधार खः शील पालन यायेगु । भीसं न्हियान्हिथं हे पालना यायेमाःगु शील धइगु प्राणीतय्गु हत्या मयायेगु, खुया मकायेगु (कतःया सामान मबीकं मकायगु), ब्यभिचार मयायेगु, मखुगु खँ मल्हायेगु अले न्यागूगु शील खः लागु पदार्थ मत्वनेगु । बुद्ध धर्म मार्गीतय्सं थ्व न्यागू शीलया पाठ यानाः थुकीयात न्हियान्हिथंया जीवनय् छ्यलेगु याइ । थ्व पाठ यायगु घ्वलय् न्यागूगु शील कथं व्वनीगु खः —सुरामेरय —मज्ज —पमादग्गाना वेरमणी सिक्खापदं समादियाभि । थुकीया अर्थ ख जिं अय्लाः, थ्वँ, वा मेगु नशा त्वँसा मत्वनेगु शील बांलाक पालन याये । थज्याःगु महत्वं जागु शील पालन यायेमागु सकल मनूतय्गु कर्तव्य खः तर भीगु दे समाजया साँस्कृतिक व सामाजिक परम्परा हे थुकी बाधक जुयाच्चंगु दु ।

दे समाजय् ईयात ल्वः कथं थीथी परम्परा, सामाजिक व साँस्कृतिक परम्परा दइगु कथं भीथाय् नं थीथी नखः चखः दुगु जुल । अथे हे थीथी कथंया कर्म खंकेगु ज्या नं भीसं याना वयाच्चना गथे कि, ब्याहा यायगु, बिया छ्वयेगु, बाःन्हाः तयेगु, जंक्व यायेगु, कय्तापुजा यायेगु नापं मेमेगु नाम्य भ्वजय् लिमलाका च्वनेगु । थ्व न्ह्यागु कथंया नेवाः पर्वय् नं त्वनीगु छगू नशा खः —अय्लाः । अय्लाः त्वनेगु वा त्वकेंगु व्यक्ति समाज व देया लागिं समेत गुलि घातक धइगु मस्यूगु वा सीके नं मयःगु भीगु लागिं तःधगु विडम्बना जुयाच्चंगु दु ।

च्वय् न्ह्यथना कथं न्यागूगु शील अय्लाः थ्वँ मत्वनेगु मनूतय्गु मानसिक विकाशया लागिं मयासें मगाःगु छगू तःधंगु आधार खः । मनूतय्सं अय्लाः थ्वँ वा मेमेगु नशा त्वँसा त्वनाः गज्याःगु अवस्थाय् लाःवनी वा दे समाज गज्याःगु हालतय् लाः वनी धकाः वाला स्वःगु खने मदु ।

अय्लाः वा नसा त्वँसा मनू गज्याःगु अवस्थाय् लाःवनी धका धर्मया मिखां माला स्वयेवलय् थुकथं जुइगु जुल । सीधुंकाः नर्क, प्रेत, तिर्यक व असुर मध्यय् छगुली लानाः तसकं हे दुःख भोगे माली । मनूया कुलय् हे जन्म जुंसातवि छुं हे मस्युगु, मुर्खतय्गु संगतय् लाइगु, स्मृतिहिन, अल्लिख व बदमाश जुयाच्चने माली । जुजु, मिं, लः, व खूंतय्गु भय् कयाच्चने माली । मखुगु खँ ल्हाइम्ह, मन सोभा मजुइगु, कप्ती, इर्ष्या व चुगली याइम्ह जुइ । अथे हे दान याये मसःम्ह, शील

पालन मयाइम्ह, पापी, लज्जा मदुम्ह, दुष्ट व नीच व सम्यक लँपु मलिसे मिथ्या दृष्टि दुम्ह जुइ ।

थौ दे समाजया गुगुं न ख्यः भिं धकाः सुना नं धाये फइ मखु । देया सामाजिक ख्यः मभिंअ अथे धइगु देया मनूतय्गु शील स्वभाव बांमलाःतले मेगु ख्यःत बांलाइ धकाः कल्पना हे याये फइ मखु । भ्नीगु नेवाः समाजया खँ ल्हायेगु खःसा नखःचखः व छुं नं कथंया भ्वजय् अय्लाः मागु, अय्लाः त्वनेगु, त्वंके माःगु बाध्यता दुगु समाज हे बांमालाइगु खः वा मखु ?

दे समाज बांलाः वा बांमलाः धइगु मनूतय्गु बाहुल्यता, कर्म, ज्या क्यनीगु खः ला कि मखु ? थौ देया न्ह्यागु न ख्यः बांमलाः धायेगु अले ततःसलं सुधार माल धायेगु तर मनूतय्गु शील बांलाकेमाः धकाः सुनानं मघायेगु गज्याःगु विडम्बना ?

आः भ्नीगु दे समाजय् न गज्याःपि मनूतय्गु बाहुल्यता दु अले गज्याःगु परम्परा दु उकि छकः नं दुवालाः स्वयेमाःगु दु । अले हानं भ्नीगु नेवाः नखःचखः व छुं नं कथंया भ्वजय् अय्लाः छयलेमाः धइगु च्वय् न्ह्यथना कथंया मूर्खतय्गु संगतय् लाइगु, स्मृतिहिन, अल्लिख व बदमाश पापी, लज्जा मचाइम्ह, दुष्ट व नीच व सम्यक लँपु मलिसें मिथ्या दृष्टि दुम्ह जुयाच्चनीगु खःसा अज्यागु समाज गय् यानाः भिंगु लँपुइ लाःवनी ? सुनानं अय्लाः थ्वँ मत्वंसा समाजया परम्पराया नामय् अय्लाः वा नशा त्वंसा त्वंकेगु धइगु कतःयात मस्यूगु मभिंगु लँय् छवयेगु ज्या जू लाकि मजू ?

थ्व शन्दर्भय धम्मपदया छगू श्लोक(१६६) तयेगु पाय्छि तायेका ।

अत्तदत्थ परत्थेन— बहनापि न हापये ।

अत्तदत्थमभिञ्जाय —सदत्थपसुतो सिया ॥

अर्थ : मेपित लाभ याकेया नितिं, थःत प्राप्त जुइगु उत्तमगु लाभय् आपाः हानी याय् मज्यू, थःत लाभ जुइगु सीकाः हरबखत सद्धर्मं लगे जुइमाः ।

भ्नीगु समाज व दे नं हानं थज्याःगु अवस्थाय दु । उकि अक्क फलानां धाइ, ढिस्काना धाइ धकाः व्यक्तिं थम्हं यायेमाःगु शील पालना मयासैं समाज व कतःयात पाः यानाःच्वंगु दु व नं तःधगु गल्लि जूवंगु दु ।

थनथाय्लाक्क हान छगु धम्मपदया श्लोक, (३२०) तयेगु पाय्छि जुइ ।

अहं नागो व सङ्गामे –चापातो पतितं सरं ।
अतिवाक्यं तितिबिखस्सं –दुस्सीलो हि बहुज्जनो ॥

अर्थ : संग्रामय् धनुषं कयेका हःगु वाणयात किसिं सह याः थें जिं नं
कटुवाक्य सह याये कारण संसारय् दुःशीलपिं हे जक आपाः दु ।

थ्व धर्मया खँ लुमकेबलय् आः भीसं भीगु समाजया परम्पराया लिधंसा
कयाः जक ज्या यायेगु मखुसें बांलाःगु भिंगु ज्या यायेमाःगु दु । अले तिनी समाज
व दे बांलाइ । थौं दे गणतन्त्र, संविधानसभा व राजनीतिक नाराबाजीइ जक
तक्यना च्वंगु दु । तर देया थीथी थीथी ख्यलय् ज्या याइपिं मनूतय्गु शील
बांलाकेगु खँ धाःसा न्हने हःगु मदु । थौं दे समाजय् हयेमाःगु धाथेया हिउपाः धइगु
सामाजिक व साँस्कृतिक हिउपाः खः अय्लाः मत्वनेगु, मत्वकेगु । अथे हे इलय्
व्यलय् न्यायेकेमाःगु नखःचखःतय्त शील मस्यंकेगु कथं हनेमाःगु दु । थुकिया
लागिं मनूतय्त शील दयेके माःगु धार्मिक नैतिक शिक्षा बीःमागु तधःगु आवशकता
दु ।

मनु जीवनया प्यंगू गति

आ: भ्नीगु दे समाजया बांमलागु अवस्थाय दु उकी सुयां विरोध दइ मखु । तर थुकिया हुनि मालेबलय् धा:सा थीथी बिचा: वयाचंगु दु । थुकियागु हुनि फलाना वा फलानागु दल समुह धइगु सिबें भ्नीगु समाजया संस्कार, चरित्र हे मू हुनि ख: । अले थुकी मु आधार ख: व्यक्ति व्यक्तियागु सोच, कार्य क्षमता, नैतिकता, शिक्षा, आर्थिक अवस्था ।

सुं व्यक्ति यदि भिंगु ज्या या:सा भिंगु लिच्च: वइ सा मभिंगु ज्या या:सा मभिंगु लिच्च: वइगु निश्चित हे ख: । अथे हे व्यक्तियागु भिंगु ज्या अप्च: दुसा दे समाजय् भिंगु हे लिच्च: वइसा मभिंगु ज्या या:सा मभिंगु हे लिच्च: वइ । थ्व ल्याखं स्वयेबलय् आ:यागु भ्नीगु दे समाजया व्यक्तिया सोच, चरित्र, कार्य क्षमता व पूर्वाधार हे गलत जुगु खने दु वा मदु ? भ्नीगु समाज देया संस्कृती, संस्कारया गल्लिया कारणं हे बहुसंख्यक मनूतयसं मसीक मसीक मखुगु ज्या यानाचंगु जकं ला मदु ? यदि थथे मखु धइगु खसा: मनूतयस् सीक सीक ला मखुगु ज्या मयायेमा:गु ? थुकिया मेगु कारण जुइफु आर्थिक बाध्यता –गरीबीया कारणं मनूतयसं मखुगु ज्या यानाचवनी । तर उकिया हुनि दें समाज भन भयावह अवस्थाय ला:वनीगु ख:यात थुइके फइमखु । थुकिया कारणं धइगु हानं व्यक्तिया अज्ञानता हे ख: गुकियात दे व समाजं निराकरणया कुत: हे यागु खने मदु ।

थौकन्ह्य भ्नीगु दे समाज तसकं हे भ्रमपूर्ण अवस्थाय लानाचंगु खने दु । गथेयाना: भिकेगु, गथेयाना: समस्या कजेयायेगु ? समस्या यक्व दु समाधानया लैपु खने मदु । वा समाधान यायेत मा:गु श्रोत साधन म्हो जुगु दु ? हान उकि दु दक्व व्यक्ति, समुह, दलतयस् थ: हे जक ठीक मेपिं बेठीक धका: खनीगु प्रवृत्ति । थुकिया कारण ख: लोभ, तृष्णा–थपिसं ज्या यानागु जक ठीक खका: उकिया लिच्च: न वइगु आशा यायेगु । अले थ्व ज्याय छुं कथंया पंग: वलधा:सा कत:यात गलत थुइकेगु । अथे व्यक्ति थगु आशायात भिंगु खनेगु अले उकीया विपरीतयात मभिंगु खनेगु भ्नीगु दे समाजया सोच हे गलत खला: कि मखु ? थुइत भ्नीसं छक: दुग्यक स्वयेमा:गु आवश्यकता दु ला कि मदु ?

आ: भ्नीसं च्वय् धया थें व्यक्ति थ:पिसं यानागु कर्म ठीक वा बेठीक धका: स्यू लाकि मस्यु ? व्यक्ति यानागु कर्म हे थ:गु मेगु अवस्थाया मू हुनि धका: स्यू वा मस्यु ? अफ् मेगु खंवलं धायेगु ख:सा व्यक्तियात थज्या:गु शिक्षा कायगु अवसर हे चूला:गु दु वा मदु ? थौं दे समाज अले व्यक्तिया अवस्था दुवाला स्वयेबलय् भगवान बुद्ध अंगुतर निकायय् (चतुक्क निपात) कना बिज्या:गु छगू शिक्षा न्ह्यथनेगु शान्दभिर्क जुइगु तायेका ।

संसारय् प्यंगू किसिमया मनूत दइ । छगू किसिमया मनुत खिउंगु ख्यलय् च्वपि अले खिउंगु हे ख्यलय् वनीपिं । अज्यापिं मनूतसें न्ह्यापायागु जन्मय् मभिंगु ज्या याःगुलिं थ्व जन्मय् नं विभिन्न दुःख सियाच्चनी सा हानं धर्म यायेगु अवसर मदइगुलिं हानं मेगु जन्मय् नं खिउंगु हे ख्यलय् वनीपिं खः । मेगु प्रकारया मनूत खः खिउंगु ख्यलय् च्वपिं अले यचुसे च्वंगु ख्यलय् वनीपिं । अज्यापिं मनूत धइपिं न्ह्यापायां जन्मय् मभिंगु ज्या याःगुलिं थ्व जन्मय् नं विभिन्न दुःख सियाच्चनीसा, आःयागु जूनीं धर्मया कारण मेगु जन्मय् यचुसुच्वंगु ख्यलय् वनीपिं खः । स्वंगू किसिमया मनूत खः यचुसे च्वंगु ख्यलय् च्वपिं अले खिउंगु ख्यलय् वनीपिं । अज्यापिं मनूत धइपी न्ह्यापाया जन्मय् भिंगु ज्या याःगुलिं थ्व जन्मय् सुख भोग याये खनी तर थ्व जूनीइ मखुग कर्म याःगुली मेगु जन्मय् खिउंगु हे ख्यलय् वनीपिं खः । अले प्यंगू किसिमया मनूत खः यचुसेच्वंगु ख्यलय् च्वपिं अले यचुसे च्वंगु ख्यलय् वनीपिं । अज्यापिं मनूत धइपिं न्ह्यापायागु जन्मय् भिंगु ज्या याःगुलिं थ्व जन्मय् सुख भोग याये खनी अले आःयागु जूनीइ नं धर्म याःगु कारणं मेगु जन्मय् नं यचुसें च्वंगु ख्यलय् वनीपिं खः ।

थ्व प्यंगू प्रकारया गति लुमंकेबलय् भी यचुसे च्वंगु ख्यलय् वा खिउंगु ख्यलय् लायेधुंकलसा आः यायेमाःगु कर्म धइगु मेगु जूनीइ यचुसे च्वंगु ख्यलय् वनेगु कथं जुइमाः । उकिया लागिं माःगु दु व्यक्ति व्यक्तितयसें धर्मया पालन यायेगु भिंगु ज्या यायेगु । गबले तक व्यक्तितय्गु सोच, कर्म भिनी मखु दे समाजया अवस्था बांलाइ धइगु परिकल्पना यायेगु हे तःधगु गल्लि जूवनी । थ्व शन्दर्भय भगवान बुद्ध व महाराज प्रसेनजित दथुइ जूगु छगू प्रसंग न्हयथनेगु शान्दर्भिक जुइ । “.....थथे हे खः महाराज प्रसेनजित गुम्हेसिया म्ह, म्हुत, व नुगलं मभिंगु ज्या याइ वयात धाथे थःनाप मतिना दइमखु । गुम्हेसिया म्ह, म्हुत, व नुगलं भिंगु ज्या याइ वयात हे धाथे थःनाप मतिना दइ । ” थुथाय् भगवान बुद्ध धयाबिज्यागु श्लोक ख,

**अत्तानं चे पियं जञ्जा, न तं पापेन संयुजे ।
न हितं सुलभं होति, सुखं दुक्कटकारिणा ॥**

अर्थ : गुम्हेसिया थःनाप प्रेम दु, व थःम्हेस्या पाप कर्मय् लगे जुइमते, मभिंगु ज्यां सुख मिले जुइ मखु ।

आः व्यक्ति थःगु कर्मया हुनिं थःगु गति थुइकाः थःम्हेसिके प्रेम दु धइगु खःसा भिंगु ज्या यायेमाःगु आवश्यकता दु । थुकिं हे जक दे समाजया अवस्था नं बांलाइ । थुकिया लागिं व्यक्तिया चरित्र बांलाकेगु कथं नैतिक शिक्षा बीमाःगु, व्यक्ति व्यक्तिक धर्म पालन यायेगु, मभिंगु ज्या मयायेगु थौंयागु तःधगु आवश्यकता खः ।

राज्यय् विवेक दयेमा:

आ:यागु भीगु समाज, दे विश्व दक्व हे थीथी कथंया विकराल समस्याया ग्व:फसय् लानाच्वंगु दु । दे व समाजया थीथी ख्य:, गथे कि शिक्षा, स्वास्थ्य, प्रशासन, राजनैतिक, व्यापारिक, औद्योगिक, न्यायिक ख्यलय् दुवाला: स्वत धा:सा गुगु नं ख्य: ठीक जुयाच्वंगु खने म्दु । धाथे धायेगु ख:सा दे समाजया गुगु न ख्य: स्यनं धा:सा उकिं मेमेगु नं ख्य:यात प्रभाव लाकीगु ला अस्वभाविक मखु । गथे छग: धकिइ तयात:गु फलफुल मध्यय छग: ध्वगित धा:सा उकिं मेगु फलफुयात नं ध्वगिका बी । हिन्दी भाषाय् नं छगू अज्या:गु हे उखान दु 'छम्ह नव:म्ह न्या पुखूं छगुलिं हे नवयका बी ।' अथे हे देया थीथी ख्यं:त स्यन धा:सा छगू ख्यलं मेगु ख्य:यात स्यंकेत न भूमिका म्हिताच्वंगु दइगु ला स्वाभाविक हे जुल ।

अथे हे छगू ख्य: बालाना वल धा:सा निश्चितं हे मेमेगु ख्य: नं बालाना वइ । तर थन दकलय् त:धगु न्ह्यस: दु -दकलय् न्हापां गुगु ख्य:यात निं भिकेगु ? वा गनं शुरुआत यायेगु ? थथे धाय बलय् भीसं थन गुगु छगू ख्य:यात जक क्यने फइ थे मता: । दक्व हे ख्यलय भिकेमा:गु आवश्यकता दु थौं । आ: दक्व ख्य: भिकेमा:गु धायेबलय् थीथी ख्यलय् ज्या यायपिं प्रत्येक व्यक्ति भिकेमा:गु दु । मेगु कथं धायेगु ख:सा प्रत्येक व्यक्ति थ:थगु ख्यलय् सक्षम जुइमा, नैतिकवान जुइमा:, मेपित ग्वाहालि याये फयेकेमा, स्वच्छ उद्देश्यया लागिं, दे समाज संगठनया नीति कथंया ज्या याये फयेकेमा: नकि व्यक्तिगत स्वार्थ, लोभया लागि ज्या यायेगु । अथे मजुसें सुं छम्हं निम्ह जक स:स्यू जुल मेपिं मस:पि जुल धा:सा अन सुथांलाक्क ज्या जुइगु ला छखे हे ति अक्क तथाकथित स:स्यू धाइपिस नाजायज लव: तकं कयाच्वंगु दइ ।

भीगु समाज, दे, विश्वन्यंक हे थज्या:गु अवस्था व:गु गय् याना ? व्यक्तितयके मा:गु क्षमता म्दु ? मा:गु सामर्थ्य म्दु ? मा:गु ज्ञान म्दु ? मा:गु शक्ति म्दु ? विश्वया खा छखे तया: भीगु दे समाजया जक अवस्था दुवाला स्वयेबलय नं गज्या:गु किपा ब्वयेगु ? पुलागु इतिहासनिसे हे राजामहाराजा, भाइभारदार, कर्मचारी, सैनिकतय् दथुइ जुइगु छलकपट, हिंसा, सत्ता(गुगुं न किसिमया शक्ति)या लागिं जुइगु सघर्ष, जालभेल, जेल, फासी आदि इत्यादिं जा:गु सामाजिक स्वरुप ख:ला कि मखु ? आ: जुयाच्वंगु थीथी माग, प्रयोग आन्दोलन नं थज्या:गु हे कडीया निरन्तरता जक ख: कि मखु ? आ: थीथी पुच: आन्दोलन, फोरम, मोर्चा, दल समुह

आदि इत्यादितयस याइगु विविध कथंया कार्यकम धाथे देया व्यक्तियात सही अर्थय् सक्षम, सामर्थवान, नैतिकवान दयेकगु ज्या याइ ला ? थुखेपाखे पलाः न्ह्याकेगु कथंया आन्दोलन याःगु दु ला ? दक्व हे कार्यकम, आन्दोलन नयेद्यःया नयेद्यःत जक दु थें ताः । थन जुयाच्वंगु आन्दोलन, कार्यक्रम दक्व हे विषयवस्तुयात केन्द्रित यानाः थःगु व्यक्तिगत स्वार्थ पूवकेगु लागि जक थीथी पुचः फोरम, मोर्चा, दल समुहतयत् छ्यःगु खनेदु । जब कि थीथी समाजया व्यक्तिगत सक्षम सामर्थवान व ज्ञान दयेकेगु कुतः यायेमाःगु खः । थन समस्या न्ह्यने तयाः समाधानया लागि थीथी माग कथं आन्दोलन न्ह्याकेगु परम्परा जक यानाच्वंगु खने दु । यदि वास्तविक समस्याया कारण व्यक्तिया अज्ञानता, विवेकहिन, अनैतिकता खः धइगु खःसा व्यक्तिया विवेक दइगु, नैतिकवान जुइगु, सक्षम व सामर्थवान जुइत माःगु कथंया थीथी कार्यक्रम, ज्याभ्वः हयेमाःगु खः । थज्याःगु ज्या छुं छुं व्यक्ति वा धार्मिक संघ संस्था बाहेकं राज्यस्तर पाखें याःगु खने मदु ।

चव्य न्हयथना थे देया न्हापानिसेया इतिहास धइगु हे छलकपट, जालभेल, दण्ड, फासी सत्ताया चलखेल, चुक्ली आदिया निरन्तरता हे आःयागु वर्तमान खः । मध्यकालया इतिहासय् राजनैतिक जालभेल, चुक्लीया लिच्वलं यानाः काजी भीम मल्लयात स्याःबलय् भीम मल्लया कलां सती वने त्ययेका 'थ्व राज्यय् विवेक मदयमा' धका सराः ब्यूगु खँ लुमकेबलय् थनया इतिहास धइगु हे भिंगु ज्या याइपिनिगु जय मजुसे मभिंगु, मखुगु ज्या याइपिनिगु जक जय जुइगु थाय् खः धइथे च्वंना वइ । अथे जुगुलिं आः नेपाःया शन्दर्भय ख ल्हायेगु खःसा थीथी आन्दोलनय जक लिक्नुना मच्चंसे समग्र रुपय व्यक्तिया कमी कमजोरी चीकेगु कथं जुइमाः । खालि टालटुल नीति स्थायी समाधान जुइ फइमखु । यदि धाथेया देश भक्त खः वा देया सही विकास यायेगु धइगु खसाः प्रत्येक व्यक्तियात समान अधिकार बिसें सामर्थवान व सक्षम दयेकेगु कुत यायेमाः । मखुसा हरेक आन्दोलन छगु नाटक हे जुया बी ।

काजी भीम मल्लया कलाः सती वंबलय् बिया थकूगु सराःया हे निरन्तरता कथं देशभक्त भीमसेन थापायात मखुगु द्वप बियाः जेलय् कुन । जेलया दुने हे वया कलाःयात नागा शहर चाःहीकेगु धइगु खँ न्यने माःबलय् भीमसेन थापां थःथम्ह हे खुकुरी गः कियाः सिना वन । थन भीमसेन थापां न्यायालयय् बयानया घ्वलय बियाथकगु सराः न लुमकेबह जु 'यदि थज्याःग हे बुद्धि ज्वना वन धाःसा सरकारं माना भरे यानाः ग्वाखचा प्वाल्य तया ब्यूगु खाना नयाः निर्वाह यायेमाली ।'

थौ भीगु दे समाजया दक्व हे ख्यः अस्तव्यस्त जुयाच्वंगु दु । धाथे धायेगु खःसा समस्याया वास्तविक कारण मालेगु ज्या हे याःगु मदु । खालि म्वाःमदुगु नारा, घोषणा, कार्यक्रम जक यानाः वास्तविक समस्यायात ज्यंकेगु कुतः सिबे अप्वः धइथे अज्ञानी मनूतय्त तथाकथित सःस्यू धाइपिं मनूतय् भ्वातिं जक दयेकेगु कुतं यानाच्वंगु दु । उकिं आः धाथे दे समाजया समस्या ज्यंकेगु खःसा दक्व व्यक्ति सचेत जुइमाल, थःथम्हसिके न्यनेमाल खःगु ज्या यानाः भिंगु जुइ लाकि मभिंगु ज्याःयानाः भिं जुइ ? वा धाथे च्वय् न्हयथनागु निगू सराःयात स्वीकार यानाच्वंनेगु ?

प्रत्येक नेपाःमितयेगु कर्तव्य खः –विवेकशील राज्य दयेकेगु कुतः यायेगु, उकिया लागि माःगु दु तःधगु त्याग, तपस्या, बलिदान । अथे हे सतिं गुगु सराः बियाथकगु दु वयात हिलेत व भिःगया गल्लियात सम्पूर्ण नेपाःमितय्स प्रायश्चित्त यानाः काजी भीम मल्लया कलाः, भिमसेन थापा लगायत मेमेपिनिगु नुगःया शान्तिया कामना न यायेमाःगु दु । व धुकाः थम्ह हे नं विवेक दुगु राज्य धकाः बयने फयकेमाः । मखुसा खालि आन्दोलन जक यानाः सुयां छुं हे जुइमखु ।

सकंसिया भिं जुइमा, मंगल जुइमा, कल्याण जुइमा !

विनाश ज्वीगु कारण

थौं दे समाज विश्व हे छगु भयावह स्थितिइ लानाच्वंगु दु । थौं विश्वन्यंक हे लुटपाट, आतंक, हत्या, बम विस्फोट, आत्मघाति बम विस्फोट, रेलय् बम बिस्फोट, छगु देशं मेगु देयात याइगु हस्तक्षेप, सिमा अतिक्रमण, युद्ध अले हान उकिया विरोधय् जुइगु थीथी आन्दोलनया ग्वःफसय् हे लानाच्वंगु दु । थज्याःगु अबस्थाया मू हुनि छु ? थ्व अबस्थायात सुं छगू राष्ट्र वा सुं व्यक्तिं वा नेता जक ज्यंके फइमखु । दक्व व्यक्ति अले दक्व राष्ट्र हे समान रूपय् थीथी कथंया सक्षम मजुतले थ्व समस्या ज्यंकेगु कुतः यायेगु धइगु हुत्तियाउ आकाश थामे यायेगु थें हे जुइ वा मायबिलिचा त्यप घय्पुइगु थें जुइ । उकिं आः दुगु समस्या ज्यंकेगु धइगु खःसा दक्व व्यक्तितय् थःगु ख्यलय् सक्षम जुइगु, कार्यस्तर अभिवृद्धि यायेगु, नैतिक, धार्मिक शिक्षा बीमाःगु दु । व्यक्तियाके नैतिकता, धार्मिकता दइ मखु व याइगु ज्या गथेयानाः भिं जुइ ? व्यक्ति भिं ज्या याइ मखु अले दे समाज गय्यानाः भिं जुइ ? जब व्यक्ति भिंगु ज्या याइ हे मखु दे समाज गय्यानाः विनाशया लँपुइ लाः मवःनी ? आः दे समाज विश्व विनाशया कारणय लाःवःगुः मू हुनि धइगु व्यक्तिया चरित्र हे खसाः विनाशया लँपुइ मजुइत नं व्यक्ति हे भिंगु ज्या यायेमाःगु दु ।

भगवान बुद्ध 'पराभव सुत्तय्' कनाविज्याःगु कथं विनाश जुइगु कारणत थथे दु—मभिपिं मनूत यइगु, भिपिं मनूत मयइगु, मभिपिनिगु मनूतय् धर्म यइगु विनाश जुइ । मेगु कारण खः जातिया अभिमान, ध्यबाया हुनिं अभिमान याइगु, गोत्रया अभिमान, थःथितितय् हेला याःगुलिं नं मनूतय्गु विनाश जुइ । अथे हे व्यभिचारी जुइगु, अय्लाःगुलु जुइगु, जुवाय् भुले जुइगुलिं नं ध्यबा स्यनीगुली विनाशया हुनि जुवनी ।

आः भ्नीगु समाज गज्याःगु ? च्वय् न्ह्यथनागु कथंया अवस्था खः वा मखु ? दे समाजय् थज्याःगु अवस्था वःगु धइगु व्यक्तिया सोच, कर्म बामलाःगुलिं खः कि मखु ? थज्याःगु अवस्था धइगु दे समाज, विश्व विनाशया अवस्थाय् लाःवःगु खः कि मखु ? पराभव सुत्तय् भगवान् बुद्ध कना बिज्याःगु वचन तयेगु थन शान्दर्भिक जुइ ।

सुविजानो भव होति सुविजानो पराभवो

अर्थ : आखः ब्वपिं मनूतय्गु उन्नति नं जुइ, पतन नं जुइ । उन्नति जुइगु व

पतन जुइगु धइगु व्यक्तिया आचरण खः । धर्मया कथं आखः व्वपिजक विद्वान जुइमखु, धाथेंया विद्वान व सभ्य वयाःत धाइ गुम्ह मां, बौ थकालि व गुरुपिंत सम्मान याइम्ह जुइ, घमण्डी मजुम्ह, अनपढ व गरीबतय्त हेला मयाइम्ह जुइ ।

मां बौयात सेवा यायेगु वा पुजा यायेगुया महत्त्व कथं भगवान गौतम बुद्ध सिंगाल पुत्रयात खुगू दिशाया पुजाया अर्थ कनाबिज्याः कथं पूर्व दिशा धइगु मां बौ, दक्षिण दिशा धइगु गुरुपिं, पश्चिम दिशा धइगु परिवार, उत्तर धइगु मित्रपिं, च्वंय्या दिशा धइगु श्रमण, ब्राह्मणपिं व व्वय्या दिशा धइगु चोकर चाकरत खः । उकिं थ्व खुगू हे दिशायात माःगु कथं माःगु व्यवहार यायेमाः अले व हे वास्तवय् खुगू दिशायात पुजा याःगु जुइ । मांबौयात न्यांगू कथं सेवा यायेमाः । मांबौनं जितः लहिउगुलिं जिं न लहीमाः, मांबौनं जि प्रति कर्तव्य पूवकूगुलिं जिं नं मांबौ प्रति कर्तव्य पूवकेमाः, मांबौनं कुल वशं कायम याःगुलिं जिं नं कायम यायेमाः, मांबौनं बीगु सम्पत्तियात बृद्धि यायेमाः, व अशं कायेगुलिं योग्य जुइमाः अले मदयेधुंकूपिं पूर्वजतय् लागिं श्रद्धापूर्वक दान बीमाः ।

समाजय् यक्व समस्या दु । थःगु समस्याता हे जक समस्या तायेकीगु तर मेपिनिगु समस्यात समस्या मतायेगु हे तःधंगु मानसिक समस्या खः ला कि मखु ? थज्याःगु विनाशया कारण व्यक्तिया नैतिक, धार्मिक, शिक्षा मदुगुलिं खः, उकिं आः दे समाज व्यक्तिया सही विकासया जुइगु नैतिक, धार्मिक शिक्षा बीमाःगु थौया तःधंगु आवश्यकता खः । थ्व शिक्षां हे भीगु समाजयात पतन जुइगुपाखें बचे याइ ।

भिङ्गु ज्या याये थाकु मभिङ्गु ज्या याये अःपु

दे समाजया म्हसीका धइगु व्यक्ति व्यक्तिया ज्या अले उकिं वइगु लिच्वः बाहेक मेगु छुं मखु । आः भीसं दे समाज बांला वा बांमलाः धइगु खँल्हायेबलय् ल्वःमंके मज्यूगु खँ खः- दे समाजया व्यक्ति, पुचल गज्याःगु सोचाइ वा कार्य वा ईच्छा यानाच्वंगु दु । गन समाजय् याउँक ज्या यानाः(अभु ज्या हे मयासे) तःधंगु प्रतिफलया आशा जकं यानाच्वंगु मदुला ?

आः भीगु दे समाजया अवस्थाया खँल्हाय्बलय् गुगुं नं ख्यलय् ठिक जुयाच्वंगु खनेमदु । अले ठिक मज्यूगुया कारण भीसं सुयातं पाः यानाः थः वचे जुइगुली जक लगे जुल धाःसा हानं भीसं मेगु गल्लि यानाच्वंगु जुइ ।

आः देया छगू निगम, छगू संस्थान, छगू प्राधिकरण, छगू व्यापारिक संस्था, छगू उद्योग वा कलकारखाना, छगू शैक्षिक संस्था, छगू संघ संस्था, छगू सरकारी अफिस, छगू अस्पताल वा नर्सिङ्ग होमय् जक समस्या खने दुगु मखुसें दक्व थासय् हे समस्या दु । आःयागु समस्यां मुक्त नं जुइ फइ मखु यदि समस्याया वास्तविक कारण म्हमसीकल धाःसा ।

यदि धार्थे हे समस्याया समाधान याये धइगु खःसा समस्याया पहिचान खः बेरोजगारी, रोजगारी या असमानता, रोजगारया अवशर श्रृजना यानाः बहुसंख्यक व्यक्तियात रोजगार यायेगु पलेसा छुं छुं व्यक्ति हे जक थीथी ज्याः यायेगु यानाः (यक्वः थासय् ल्हा तया माःगु छगू नं ज्या पुं मवकेगुः) थप आर्थिक असमानत ब्वलःकेगु । अले व सिबें दकलय् तःधंगु भीगु संस्कृति खः छगू ज्या यानाः भिङ्गु ज्याया बयान यायेगु । थज्याःगु अवस्थाय् गुगु समस्या वइ वयात वास्तविक रुपय् समाधान यायेगु कुतः तक मयासे हानं मेगु भूल याइ उकिंयात त्वपुना हानं मेगु ज्या यायेगु । अथे जुयाः समस्याया समाधान ला छगू हे मजुसें समस्याया संख्या धाःसा भं भं अप्वयावनी ।

धम्मपदया छगु श्लोक (१६३) तयेगु कुत याये ।

सुकरानी असाधूनि -अत्तनो अहित्तानि च ।

यं वे हित्तञ्च साधञ्चु- तं वे परम दुक्करं ॥ ७ ॥

अर्थः थःत अहित ज्वीगु खरावगु ज्या याये अःपु तर थःत हित जुइगु सुन्दरगु ज्या याये तसकं हे थाकु ।

देया थीथी ख्यःया बुखँ स्वयेबलय् अप्वः धइथें थ्व हे अःपुकेगु कुतः बाहेक माःगु मेहनत याःगु खने मदु । आः भूसं लुमंके –आयल निगमया आर्थिक स्थिति जुइमा, विधुत प्राधिकरणया घाटाया खँ जुइमा वा लोड शेडिङ्गया खँ जुइमा, विभिन्न उद्योगया नाजुक अवस्था जुइमा, बैङ्कया दुरावस्था व ऋण मपूपिं व्यक्ति संघ संस्थाया खँ जुइमा वा माःगु दस्तुर मपूपिं थीथी ख्यः जुइमा थुकी दुने सुलाच्वंगु दु –व्यक्तिया गरीबी व बाध्यता । अले हानं दु मखुगु ज्या यायेगु, मखुगु सुंच वीगु, देया लागिं माःगु योजना दयेकेगु व कार्यन्वयन सिबें सीमित वर्गया स्वार्थया लागिं म्वाःमदुगु योजना दयेकेगु, व खर्च यायेगु, गुगु खर्च अनुत्पादक ला जुहे जुल अले छुं हे ज्या लगे मजुइगुलिं हानं मेगु योजना व खर्च यायेगु लँ दयेका सीमित वर्ग हे जक फाइदा काइ अले थुकिं हानं बेरोजगार व आर्थिक असमानता भन भन बढे यानाः भन मेगु समस्या बढे जुइगु निश्चित खः । थज्याःगु सामाजिक अवस्थाया कारक तत्व खः व्यक्तिया सोच, वास्तविक समस्या मालाः उकिया समाधान यायेगु पलेसा समस्या त्वपुयाः मेखेपाखे खँ हिलेगु, समस्या समाधानया लागिं कुतः –भिगु ज्या- मेहनत मयासे, अःपुगु ज्या-म्वाःमदुगु खँ व स्वार्थजन्य योजनाया लिधँसा कयाः दे जनतायात गुमराह याना तयेगु ।

आः भूसं समाजया आःयागु अवस्था व गज्याःगु ज्या याये अःपु अले गज्याःगु ज्या याये थाकु धकाः स्वयेगु कुतः यायेत हानं धम्मपदया निगू श्लोक मलवग्गो (२४४,२४५) तयेगु कुतः याये ।

सुजीवं अहिरिकेन-काकसूरेन धंसिना ।
पक्खन्दिना पगब्भेन –सङ्किलट्ठेन जीवितं ॥

अर्थः पाप यायेगुली लज्जा मचाःम्ह, कोथं लाका नयेगुली सूरम्ह, मेपिन्त हित मयाइम्ह, क्वहयंम्ह, तःधंछुम्ह, मलीनम्ह जुयाः जीविका याये अःपु ।

हिरी मता च दुज्जीवं –निच्चं सुचिगवेसिना ।
अलीनेन'पगब्भेन-सुदा'जीवेन पस्सता ॥

अर्थ : परन्तु लज्जित जुयाः सर्वदा पवित्रतायागु गवेषण यानाः अनालस्य

जुयाः, तःधं मच्छूम्ह जुयाः शुद्ध जीविका यानाच्चनेगु कष्ट खने दु ।

आः थज्याःगु भीगु दे समाजया अवस्था दुवाला स्वयेबलय् गथे जुयाः थज्याःगु अवस्थाय् लाःवल ? उकिया मु हुनि व्यक्ति खःसा व्यक्ति यायेमाःगु धर्म पालना मयाःगुलि थज्याःगु स्थिती वःगु खः लाकि मखु ? आः भीगु सामाजिक अवस्थाय् अःपुगु ज्या याइपिं जीगु अले थाकुगु ज्या याइपिं मजीगुया स्वापू धर्म नाप स्वानाः स्वयेगु कृतः याये ।

हे भिक्षुपिं ! बांमलाक कनातःगु धर्म व विनयय्, गुम्हेसिनं मेहनत यानायंकी उम्हेसित दुःख जुइ, गुम्ह अल्लिस जुइ उम्हेसित सुख जुइ, व छाय् अथे जुल ? छाय्धाःसा बांमलाःगु धर्म जुयाः खः ।

हे भिक्षुपिं ! बांलाक कनातःगु धर्म व विनयय्, गुम्ह अल्लिस जुइ उम्हेसित दुःख जुइ, गुम्हसिनं मेहनत याइ उम्हेसित सुख जुइ व छाय् अथे जुल ? छाय्धाःसा बांलाःगु धर्म जुयाः खः ।

आः भीसं भीगु समाजया अवस्था स्वयेबलय् बांमलाक कनातःगु धर्म व विनयया पालन याइपिं अप्वः दुगुलिं दे समाजया थ्व अवस्था वःगु धायेगु कि मधायेगु ?

आः धाथे दे समाजया समस्या म्हसीकेगु व समाधान यायेगु धइगु खःसा सही शिक्षा व धर्मया प्रचार प्रसार यायेगु कि मयाय्गु ? गुगु ज्या स्वयं हे थाकुकु खः अले दक्क व्यक्तिया लागिं छगू परीक्षा नं खः । थुकिया लागिं माःगु दु देया शिक्षा ख्यलय् नैतिक शिक्षा । छम्ह मचा हे कन्हय्या कर्णधार खःसा वयात माःगु नैतिक शिक्षा मबिल धाःसा देया गुगु नं ख्यः धिसिलाये फइमखु धइगु खँ भीसं आःया अवस्था सीकेफु । मखु हानं अःपुगु हे ज्या यायेगु, बांमलाक कनातःगु धर्म व विनय हे समाजयात बिया तयेगु खःसा कन्हय्यागु समाज निश्चित रुपं हे हे बालाइ मखु ।

आःयागु सामाजिक परिवर्तनया लागिं धर्मया शिक्षा कायेगु अले न्ह्याबले लज्जित जुयाः, पवित्रतायागु गवेषणयानाः, अनालस्य जुयाः, तःधं मच्छूम्ह जुयाः शुद्ध जीविका हनेगु लागिं थाकुगु ज्या याये माःगु थौया आवश्यकता खः । सकले प्राणीया भिं जुइमा, कल्याण जुइमा, मंगल जुइमा !

व्यक्तिया शारिरिक व मानसिक विकाशया लागिं धार्मिक व नैतिक शिक्षा

थौ देया थीथी ख्यः तसकं हे अस्तव्यस्तय् लानाच्वंगु दु । छगू ख्यःयां मनूतयस् मेगु ख्यःयाता पाः याइसा मेगु ख्यलः हानं मेगु ख्यःयात पाः याइ । अथे हे छगू हे ख्यःया मनूतय्या दथुइ हे नं वैचारिक एकता मदु । अले छगू पुचल मेगु पूचःयात ब्वःबियाच्वंगु दइ । अभ् छम्ह मनूखं स्यंकुगु ज्या मेम्हेसिया छ्यने दिका च्वनी वा न्हापानिसे जुयाच्वंगु गल्लिया भागीदार न्ह्यःनेलाम्ह मनूखं फय्मालाच्वनी । थज्याःगु गल्लि हे गल्लिया कडी, अले मनूतय्यु असक्षमतां यानाः हान हान मेगु धाकछोपया श्रृखलाया नाटक हे नाटक थौयागु विश्व, दे व समाजया वास्तविकता ख ।

थज्याःगु सामाजिक वास्तविकताया मू समस्या कथं वाःचायेकाः उकीयात ज्यकेगु कुतः याःगु आःतक खनेमदु । भीगु देय्या राजनीति, आर्थिक, सामाजिक, प्रशासनिक, शैक्षिक, न्यायिक, स्वास्थ्य, उद्योग व व्यापारिक ख्यलय् वःगु समस्या धइगु मनूतय्यु शारीरिक व मानसिक शक्तिया हास जुगुली खः कि मखु ? मेगु कथं धायेगु खःसा हरेक मनूतय्सं थःगु शारीरिक व मानसिक शक्ति बृद्धि यायेगु ज्या त्वःताः छुं न समस्यायात मेपिनि छ्यनयत्तय्युं अले खाली मेपिनिपाखें आशजक यानाच्वंगु हे थौया दुर्दशाया हुनि खः ला कि मखु ?

Dhamma.Digital

देय्या राजनीतिया ख्यःलं प्रशासनिक, कर्मचारीतय्पाखें आश याइगु, मेमगु ख्यलं देया राजनीति भिंसा देया समस्या ज्यनीगु तायेकीगु अस्वाभाविक मखु । तर छुं ख्ययाः मनूतय्यु शारीरिक मानसिक शक्ति हे कमजोर अले वास्तविक समस्यायात ज्यकेगु कुतः मयासे खाली धाकछोपया राजनीति जक जुयाच्वंगु दे समाजया समस्या याउँक ला ज्यनी मखु वरु भन भन अप्वया हे जक वनी ।

थन मनूतय्यु मनया कारणं समस्या वःगु खः, अले मन हे मुख्य खः धयागु लुमंका च्वने मफुगुया कारणं हे थीथी ख्यःया समस्या वःगु खः । थुथाय् धम्मपदया यमक वर्गया न्हापांगु छपु श्लोक न्ह्यथनेगु पाय्छि, जुइगु तायेका ।

मनोपुब्बङ्गमा धम्मा –मनोसद्दा मनोमया ।

**मनसा चेपदहेन भासति वा करोति वा
तत्तो नं दुक्खमन्वेति चक्क'व वहतो पदं ॥**

अर्थ : न्ह्यागु अवस्थाय् नं मन न्हापलाक वनी, उकिं मन मुख्य जुल, मनं हे फुक्कं व्याप्त जुयाच्वंगु जुल । मभिंंगु नियतं(मन) खं वा ज्या याःम्ह व्यक्तिया ल्यूल्यु, गाडा सालिम्ह दोहंया ल्यूल्यु घःचा तुलावडगु थे दुःख ल्यूल्यु वइ ।

ध्व श्लोक व्वना स्वयेगु खःसा आःयागु समाजया दुरावस्थाया कारण थीथी ख्यः स्यंगुलिं मखुसँ ध्व थीथी ख्यलय् ज्या याइपिं मनूतय्गु मनया कारणं समस्या नं ल्यूल्यु वःगु खः ला कि मखु ?

थौं देय् समाजया समस्याया धलः दयेकल धाःसा सगरमाथाया जाः सिवे म्हो जुइ मखु । थज्याःगु अवस्थाय् ज्यग् यायेमाःगु यक्व हे दु तर ज्याया गति धाःसा यायमाःगु ज्याया ल्याःया भिगू प्रतिशत हे दइ मखु । थज्याःगु अवस्थाय् समस्याया समस्या हे जक दयावइ समाधान दइ मखु । थज्याःगु अवस्था मदयेकेगु नितिं मनूतय्गु वैचारिक व शारीरिक शक्ती अप्वयेकेमाःगु दु । तर थन ज्या यायेगुला छ्खे ती अभ् आरोप प्रत्यारोपय् हे ई बर्वाद यानाच्वंगु दु ।

“मनूतयगु शक्ति क्षय जुया वलिसे छ्कं थज्याःगु अवस्था नं वइ कि मनूतयगु आयु १० (भिर्दं) तक जुइ । ध्व दक्व हे कुशल कर्म म्हो जूलिसे अकुशल कर्म अप्वयावंगुलिं ख । अज्याःगु अवस्था नं वइ, मां बौ, बज्ये, बाज्या, निनि गुरुया जहान आचार्यया जहान धयागु न दइ मखु । ध्व संसारय् पशुतय्गु व्यवहार दुपि आपालं ल्वाकज्याः वइ । गथे कि— च्वलय्, खा, फा । इर्प्या रिस यानाः मांया मचाया प्रति, मचाया मांया प्रति बौया मचाया प्रति, मचाया बौया प्रति, दाजुया केहेया प्रति, केहेया दाजुया प्रति स्यंकेगु बिचाः दयावइ ।

अनलि सत्थन्तरकप्प अथे धयागु दथुयागु कल्प न्हयन्हुतक शस्त्रया भय वइगु खः । मनूतयसं थःथम्ह मिगसञ्जा (मनूखं मनूयात नयेगु ला भापीगु खः) सम्भे जुइ । ल्हातय् जःगु शस्त्र ज्वनाः लाया लागिं स्याये थें थवंथवय् स्याइ । गुलिं गुलिं मनूत घनघोर जंगलय् बिस्यु वनी, जटा लहिनाः सिमाहः नयाः, सिसाबुसा नयाः न्हयन्हुतक बिते यायेधुःका अनं नं पिहां वयाः म्वाये खंगुलिं लय्लय्तायाः कुशलकर्म यायेगु मनय् तया प्राणि हिंसा यायेगुलिं अलग्ग जुइ ।

मनूतयगु शारीरिक व मानसिक क्षमता गथे यानाः अप्वइ ? मखुगु ज्या, मखुगु शिक्षा, मखुगु व्यवहार, मखुगु आदर्श ला शक्ति पक्का हे अप्वःइ मखु । मनूतयस् आःयागु अवस्थाय् थःगु क्षमता अप्वया वःगु दु वा मदु धयागु वाः

चायेकेमाःगु दु । मनूतयगु शारीरिक व मानसिक क्षमता अप्वः मजूतले दे समाजया समस्या ज्येकेगु अवस्था दइमखु । उकिं आः मनूतयसं क्षमता गये यानाः अप्वयेकेगु ?

देय्या न्ह्यागु नं ख्यः बालाकेत थीथी ख्यलय् ज्या याइपिं मनूतयगु थःथःगु क्षमता अप्वयेके माःगु हरेक व्यक्तिया आवश्यकता ख । जब तक व्यक्तिया क्षमता बृद्धि जुइमखु अब्ले तक राजनीति, प्रशासन वा मेगुं छुं न ख्यःया ज्या सुंथा लाक न्ह्याःवने मफइगु निश्चित दु । आः थज्याःगु विकराल अवस्थाया जिम्मेवार धइगु हे मनूतय अज्ञानता, लोभी, स्वार्थ, अनैतिक व अधार्मिक जुयाः जुगु खःसा थुकीयात पार लगे यायेगु नं मनूतयं हे जिम्मेवारी दु । सुनान सुयात वा छुं ख्यःयात पाः यानाः जक धात्थेया समस्या ज्यनी मखु । थुथाय्लाक छगु बुद्ध वचन लुमःकेवह जु ।

‘धम्मो हवे रक्खति धम्मचारि’

अर्थ : धर्मचारीया रक्षा धर्म हे याइ । उकिं थःगु धात्थेया सुरक्षाया लागिं धर्म पालन यायेगु, धर्मचारी व धर्म विहारी जुइमाःगु दु ।

उकिं थौया अवस्था पार लगे यायेत दक्खिसिनं धार्मिक व नैतिक शिक्षा कायेमागु व न्हगु पुस्तायात सही शिक्षा बीमाःगु तःधंगु आवश्यकता खः ।

सकले प्राणिया भिं, कल्याण व मंगल जुइमा ।

Dhamma.Digital

सामाजिक हिउपाःया लागिं बुद्ध शिक्षा

विश्व, दे समाजय् ब्वलनाच्चंगु हत्या, चोरी, लुट, आतकवाद, भ्रष्टाचार, बलात्कार, ल्वापु आदि या अवस्था लुमकेबलय विश्व हे बांमलाःगु अवस्थाय् दु धका धायेमागु दु । थौं विश्व दे समाज बांमलागु अवस्था लाःवगु धइगु आःयागु समाज दे विश्व जक थज्याःगु अवस्थाय् लागु मखुसं समाज विश्व स्वनीगु भिनीगु कथं हिउपाः वया हे च्वनीगु ख । समयकालय् मनुतय्गु विचाः कथं बांलागु वा बांमालागु जुया हे च्वनीगु खः ।

भगवान बुद्धया समय्या सामाजिक अवस्था नं बलि प्रथा, हत्या, ल्वापु जागु अवस्था हे खः । भगवान बुद्धया पुख्यौली कपिलबस्तु व पाजु खलः कौलिय दथुइ लःया लागिं ल्वापु जुगु व मेगु घटनाय् शाक्य खलःतय्गु सामुहिक हत्या निसं कया शाक्य जातित कपिलबस्तुं पलायन जुइमाःगु अवस्था नं खः । उकिं दे समाज धइगु बांलागु वा बांमलागु अवस्थाय् लावनी धइगु, मनुतय्गु क्रिया प्रतिक्रिया, अले उकिंया परीणामं वइगु खः । भगवान बुद्ध हे समाजया बांलागु व बांमालागु निगुं पहयातः स्वया विज्याःगु अवस्थाय् भीसं न्ह्यावले बांलागु व भिंगु समाजया जक कल्पना याये फइला ? सुं छम्हेसिया समाज बांलाकेगु भलसा दइ वा जिम्मा कायेगु धाःसा व थेज्याःगु विडम्बनाया खंः मेगु दइ मखु । भगवान बुद्ध स्वयं नं भिंगु व बांलागु वा मभिंगु व बांमलागु अले मनुतय्गुसं यायेमाःगु वा यायेमज्युगु खः जक कना विज्यागु खः, अले व अनुरुपं ज्यायायेगु वा मयायेगु व्यक्ति थ थःपिनिगु हे भरय् जुल । मनु नं भिंगु वा मभिंगु ज्या याःसा थःयात न भिनिइ वा मभिनिइ अले समाज देया अवस्था नं उगु कथंहे जूवनीगु खः ।

थौं दे समाजया आर्थिक, प्रशासनिक, न्यायिक, शैक्षिक, औद्योगिक, व्यापारिक, राजनैतिक, स्वास्थ्य, कुटनैतिक, निजी क्षेत्रय् समस्या अले बांमलागु अवस्था दु धका धायेगु तर थीथी ख्यलय् लगे जुयाच्चपिं मनुतय्गु मानसिक विकासया आवश्यकता खंका च्वगु मदु । जव तक थीथी ख्यंया मनुतय्गु मानसिक व्यक्तित्व बांलाइमखु समस्या न समाधान ज्वीगु खने मदु ।

थौं दे समाज बांमला धका छप्वा म्हुतुं दक्वोसियां धायेगु तर व्यक्ति थःगु भूमिका गयेयानाः म्हितेगु वा थःयात गयेयानाः म्हसिकेगु ? थन धम्मपदया श्लोक २०७ छगू तयेगु पायछि तायका ।

बालसंगतचारी हि दीधम'द्धान सोचति ।
दुःखो बालेहि संवासो अमित्तेने'व सब्बदा ।
धीरोचो सुखसंवासो ज्ञातीनं व समागमो ॥११॥

अर्थ : मूर्खपिं नाप संगत याःम्हसित दीर्घकाल तक शोक जुई, मूर्ख नाप व शत्रु नाप संगत यायेगु दुःख हे खः धीरपिं नापं सतसंगत यायेगु समगी जुया च्वंपिं वास यायेगु थें हे खः ।

थौं दे समाजया अवस्था बांमला वा मनूतयगु मानसिक क्षमता मद्दु वा मेगु कथं धायेगु खःसा दे समाज ल्वगी व मनूत ल्वगीया अवस्था धइगु खःसा गयागु वासः याये मागु दु ? थ्व न्ह्यसः या लिसः कथं पञ्चकनिपात अंगुत्तरनिकाय उल्लेख यायेगु पायछि तायेका ।

बिचाःयाये थाकुपि न्यागूप्रकारया धर्म दुपिं ल्वगिपि दु, उपिं थथे खः ल्वय मलाइगु कथं ज्यां याइपिं, लायावनीगु प्रमाण मस्यूपिं, वासः मनइपिं, रोग बरे जूला, अथे हे ला, घटे जुयावला धकाः भिंगु मतिइ तयाः न्य्वःम्ह ल्वगिसेवकयात सत्य खं मकनिपिं; शरीरय् जुयावःगु दुःख वेदना, आपालं वेदना बरेजुयावःगु, तस्सकं स्यानाच्चःगु सिथें च्वंक नं असन्तोप जुयाच्चनीपिं ।

बिचाःयाये अःपुपिं ल्वगितय् गुणधर्म थथे दु- याउंसे च्वनीगु ज्या याइ, याउंसे च्वनीगुया प्रमाण सीकी, वासः नै, वासः याःवैपिनित थःत जुयाच्चंगु ल्वय्या वारे सत्यगु खं कनी, गथेकि अथे हे तुं ला, घटे जुयावनाच्चन ला, अथवा बरे जुयाच्चनला; सहयाना सहयाय थाकुक् प्राण हे वनी थे च्वंक अति हे कस्त जुयाच्चंगु अप्रिय वेदनायात नं सह याइ ।

न्यांगू प्रकारया स्वभाव धर्म दयाच्चंपिं व्यक्तितसें ल्वगिया सेवायाये बहः मजू, वासः मिलय्याये मसःपि, म्हुतु वारे याये माःगु व म्वाःगु म्हमसीकाः म्हुतु वारे याये माःगु बियाच्चनीपिं, म्वाःगु लिकाइपिं, ल्वगितय् पाखें लाभजक स्वयाः मैत्रीचित्र मद्दुपिं, भारा, बान्ता व मल मूत्र खै वां छवयेगुली घचाइपिं, ल्वगियात बालक खं कनाः सात्वना बियाः धैर्यबी मफुपिं, गवलें धर्मया खंकने माःथाय् कने मसःपिं ।

न्यांगू प्रकारया गुणधर्म दुपिस ल्वगिया बिचाः याये योग्य जू, वासः मिलय् यायेसम्ह, ल्वगिया विषयय् उचित व अनुचितयात सिकाः अनुचितगु लिकयाः

उचितगु बीसःम्ह, आमिस जक मस्वसें ल्वगिया उपरय् मैत्रीचित्त तयाः ल्वगिया सेवा यायेसम्ह, निहं, खै, खि, च्वं, वांछ्या बिगुली घमचाइम्ह, इलय् ब्यलय् धर्मया खं: कनाः ल्वगियात धैर्यं व उत्साह बीफुम्ह ।’

थौं दे समाज वा मनुत ल्वगि वा ल्वगीया सेवा हे याइपिं जूसा च्वय् न्ह्थनागु अवगुणत् हते यायेमाल वा माःगु गुण दयेकेमाःल । ल्वगीयात योःगु वा सेवा याइम्हेसिया योगु वासः नकिगु मखुसें ल्वय् लाइगु वासः नकेमाःगु दु । दे समाजया आःयागु अवस्था ल्वगिं खःसा थःत योगु व मनुतयत योगु राजनीतिक नारावाजी जक मयासें थःत मयोसाः ल्वय भिंकेगु वासः नयगु व नयेकेमाःगु दु । व धइगु फोस्रो राजनैतिक नारावाजी भाषणय् जक मखुसें मनुतयगु मानसिक विकासया लागिं माःगु आधार तयार यायेगु खः । जव तक मनुतयगु मानसिक शक्ति बलायकेगु ज्या जुइ मखु व्यक्तिं थःगु समस्या ज्यके फइ मखु । थ्व व्यक्तिया मानसिक शक्ति बल्लायेकत मागु खः धार्मिक शिक्षा अले व्यवहारय् धर्म छुयलिगु । मनुतयगु मानसिक विकास विना दे समाजय् न्ह्यांगु न व्यवस्था व सां बांलाके फइ मखु । Yoshiki Yamasadi या धापु कथं ‘दक्कले महत्त्वजागु धइगु मनु प्राणि खः, भिंके विश्वया दक्कले बालागु प्रोजेक्ट वा आधुनिक मेशिनहे दुसाः बालापिं कर्मचारी मदयेक छु न जुइमखु । साभारः (The Book of Wisdom, Vol. II, BPB Publication) । थज्याःगु मनुतयगु मानसिक विकास धइगु धर्मया शिक्षा विना वइ मखु । आ न्हुगु पुस्ताया मानसिक विकाशया पाखे सामाजिक हिउपाःया लागिं शिक्षाय् धार्मिक नैतिक पाठ दुथ्याकेमागु थौंयागु आवश्यकता खः । सक्कले प्राणीपिं भिं जुइमा, मंगल जुइमा ।

मानव अधिकार व मौलिक स्वतन्त्रताया लागि बुद्ध शिक्षा

भूसिं न्ह्याथाय् नं न्ह्याम्ह नेतातयस् नं न्ववाना वयाच्चंगु व न्यनेदुगु खँवः खः मानव अधिकार । आः थ्व मानव अधिकार धइगु खँवः थीथी पुचः, खलः, संघतयगु मियाः नयेगु खँवः बाहेक मेगु छुं जूगु खने मदु । मखु धइगु खःसा संयुक्त राष्ट्र संघ मानव अधिकारया सर्वव्यापी घोषणापत्र जारी याःगु उलीमछि दँ वनेधुंकाः नं विश्वय् मानव अधिकारया अवस्था भं भं स्यना वःगु दु । भूगु देया खँ ल्हायगुसा मानव अधिकार धइगु ला गनं हे मदु थे च्वं ।

आः भूसिं इलय् ब्यलय् न्यने दुग थ्व 'मानव अधिकार' धइगु छुं ले ? थ्वयागु अर्थ छुं ? नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानं पिकाःगु नेपाली बृहत शब्दकोशय् थुकिया अर्थ संयुक्त राष्ट्र संघ इ. १९४८ य् यागु घोषणा कथं विश्वया मनूतयूत दइगु आधारभूत सामाजिक, आर्थिक अले नागरिक हक व स्वतन्त्रता धकाः बियातःगु दु । आः थ्व सामाजिक, आर्थिक, नागरिक हक व स्वतन्त्रताया अवस्था भूगु देशय् दु वा मदु ? वा गज्याःगु अवस्थाय् दु ?

दे आः लोकतन्त्रया अवस्थाय् लानाच्चंगु दु । मनूतयूगु सामाजिक, आर्थिक अवस्थाय् छुं हिउपाः वःगु दु ? वा मनुतयूगु नागरिक हक स्वतन्त्रताय् गुलि अभिवृद्धि जूगु दु ? मनूतयूसं न्हापा सिबें न्ह्यागुं यायेगु वा न्ह्यागुं धाय् दइगु हे स्वतन्त्रता खः ला ? वा बल्लाःपिसं जक न्ह्यागुं याये दइगु जक स्वतन्त्रता खः ?

देया थीथी ब्यलय स्वयेबलय् न्ह्याथाय नं बल्लाःम्हेस्यां मेपितं क्वःत्यला तःगु दु । छुं न अफिस, संघ सस्थाय वनाः ज्या याकेमाल धाःसा अनया कर्मचारीतय्सं सर्वसाधारण जनतायात सर्वसुलभ तरिकां बीमाःगु सेवा हे बीमखु । म्वाः मदुग भंभंट व दुःख बियाच्चनी । उकिया दुने दु कर्मचारीवर्गया स्वार्थ । अन सर्वसाधारण जनताया मौलिक हक हनन जूगु च्युताः सुयात दु ?

अफिस अफिस दुने हे न छम्ह कर्मचारी मेम्ह कर्मचारीयात मांगु ग्वहालि याना बी मखु, बरु म्वाः मदुग दुःख बियाच्चनी । उकिया दुने दु थम्ह कायेगु लवः मेपितं मबीगु व्यक्तिवादी स्वार्थ । थज्याःगु स्वार्थ यानाः हे वास्तवय्

गुगु न अफिस, संघ सस्था यायेमाःगु ज्या सुथा लाक्क न्ह्याके मफुसे म्वाःमदुगु पंगलय् तक्थना च्वनीगु खः । मेखे थुकिं हे यानाः सर्वसाधारण जनतां नं माःगु सेवा काय खनाच्वनी मखु । थुकी दुने हे जाति, वर्ण भापाया दमननिसें कयाः अधोपित युद्ध व विभेद दयाच्वनी । कर्मचारी - कर्मचारीया दथुइ हे थज्याःगु भेद दु, अले वहे अनुरूप दयकीगु नीति, कार्यक्रमय् गय् विभेद मजुइ ?

संयुक्त राष्ट्र संघं इ. सं. १९४८ य् याःगु घोषणापत्रया धारा २ कथं जाति, वर्ण, लिंग, भाषा, धर्म, राजनीति, वा मेगु विचार, राष्ट्रिय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति जन्म वा मेगु आधारय भेद मयासे प्रत्येक ब्यक्तियात थ्व अधिकार पत्रय् उल्लेखित अधिकार व स्वतन्त्रता दइ धका न्हयथनातःगु दु । आः भीगु देशय् थ्व धारा गज्याःगु कथं छयोगु दु ? दे चले याइपिं नेता, प्रशासक वर्गया मानसिक चेतना थ्व पाखे प्रेरीत दु वा मदु ? छगु जक वर्ग, वर्ण जातितय्गु प्रभाव दुगु प्रशासनं मेमेगु जाति, वर्णयात भेद मयाइ धकाः गय् यानाः विश्वास यायेगु ? देया तथाकथित नेता, प्रशासकतय्के हे माःगु शिक्षाया स्तर, नैतिकता मदुधाःसा गय् याना बांलाःगु नीति निर्माण जुइ ? आः भीगु देया दुरावस्था धइगु हे ब्यक्तिया अनैतिकता व ब्यक्तित्व विकासया लागिं माःगु शिक्षा मदुगलिं व्वलुंगु खः ।

देया राजनीति, प्रशासन, न्यायिक, स्वास्थ्य उद्योग व्यापार न्ह्यागु ख्यलय् नं छगू बांमलागु प्रवृत्तिया विकास जुगु दु - गय् यानाः कर्पितं ठगे यायेगु ? वा गथे यानाः थगु स्वार्थ पूर्वकेगु ? अझ मेगु कथं धायेगु खसाः खुल्ला लुट व डाँकातन्त्रया विकास जुगु दु । एसएलसिया न्हयसःपौ पिहांवःगु जुइमा, रक्त चन्दनया तश्करी जुइमा, ब्यक्तिया अपहरण, लुटपाट, हत्या, घुस व भ्रष्टाचार, अख्तियार दुरुपयोगनिसें कयाः थन छगू धेंधेंबल्लाःया स्थिति दु, गय् यानाः दे राष्ट्र व समाजयात स्यंकेगु अले थः धनवान जुइगु । कर्मचारी, प्रशासक, नेतातय्गु संजालय् तःधंगु भ्रष्टाचार, राजश्व चुहावट, तश्करी जुयाच्वंगु देशय् छम्ह सर्वसाधारण जनताया मौलिक हक अधिकार व नागरिक स्वतन्त्रतया खँ ल्हायेगु धइगु हे हास्यास्पद जुइ । थुलि जक धया नं पूमवं, अझ धायेगु खःसा प्रशासनिक, राजनैतिक, व्यापारिक, औद्योगिक, न्यायिक ख्यलय् थवंथवय् अले थःगु व मेगु ख्यःया दथुय छगू प्रतिस्पर्धा दु व दे व समाजयात भिंकेगुपाखे मखु थःयात गय् यानाः जीकेगु धइगु खँय ।

छम्ह बल्लाःम्हेसिनं बमलाःम्हेसित क्वत्यलेगु, कतःया अधिकार लाकाः थःके मदुगु अधिकार छ्यलाः थःत लवः कायेगुली लिफः मचिलीगु परम्परा, संस्कृति

दे समाजया न्ह्यागु ख्यलय् नं दु कि मद्दु ? कतःयात बीमाःगु अधिकार, सुविधा मविसे अधिकारया दुरुपयोग (मद्दुग हक अधिकार छ्यलीगु) धइगु कतःया मौलिक हक हनन खः लाकि मखु ? देया प्रशासक, नेता, कर्मचारी, व्यापारी उद्योगपति भिंसा तिनि थःगु ख्यः नं बुलुहुं भिना वइ । अले तिनि मेगु ख्यलय् भिंकाः देयात सुथां लाकेफइ ।

आयाःगु भयावह सामाजिक, साँस्कृतिक अवस्थायत छुं छगू राजनीतिक परिवर्तनं जक सुथां लाके फइ मखु । प्रत्येक व्यक्ति सजक व सचेत तथा थःगु व्यक्तित्व विकास मजूतले थज्याःगु समस्या ज्यंके फइगु खनेमद्दु । भीथाय् मानव अधिकार धइगु खँग्वयात छगू राजनीतिक ख्यलय् छ्यलीगु खँग्वया रूपय जक कयाच्चगु थें ताः । तर थ्व खँग्वः राजनीतिक ख्यलय् जक लगे मजुसें समाजयया न्ह्यागु ख्यलय् नं लागु जुइमाःगु खः । छम्ह शोपक आर्थिक, सामाजिक, मानसिक, वैचारिक रूप मेगु पक्षयात याइगु शोपणय् पीडित पक्षया मौलिक हक हनन जूगु च्युताः सुयात दु ? उकिं मानव अधिकार धइगु खँग्वः राजनीति लिसे जक स्वापू दुग मखुसें आर्थिक, सामाजिक, मानसिक, वैचारिक नाप नं स्वापू दयेकेमाःगु दु ।

आः संयुक्त राष्ट्र सन् १९४८ य् जारी याःगु घोषणापत्रया धारा २६(२) पाखे छक्क व्वयेगु कुत याय् । थ्व धाराय् उल्लेख जूगु कथं मनूया पूर्ण विकास व मानव अधिकार अले मौलिक स्वतन्त्रतायात सुदृढ यायेगुपाखे शिक्षा निर्देशित जुइ धयातःगु दु । आः भीगु देशय् थ्व धारा कथं व्यक्तिया विकासया लागिं दे समाजं गज्याःगु शिक्षा नीति नाला कयाच्चंगु दु ? धाथें मनूया पूर्ण विकास व मानव अधिकार अले मौलिक स्वतन्त्रता क्वातेकेगु शिक्षा बियाच्चंगु दु कि खालि मखु मखुगु ख ल्हायेगु, म्वाः मद्दुगु प्रतिवेदन तयार यायेगु, गल्लियात खालि त्वपुयाः जुइगु कथंया शिक्षा बियाच्चंगु दु ? थःत यःकथंया प्रतिवेदन जक तयार याकेगु, थःत मःयोगु प्रतिवेदनयात त्वपुला तयेगु, दातृराष्ट्रया स्वार्थ पुवकेया लागि देया स्वाभिमान मीगु, भ्वातिं जुयाच्चनेगु शिक्षा वाहेक धाथेया व्यक्तित्व विकास जुइगु शिक्षा बियातःगु हे दु कि मद्दु ?

आः थ्व दे समाज वांलाकेगु वा वांमलाकेगु प्रत्येक व्यक्तिया ल्हातये दु, कतःया ल्हातय् मखु । दक्क व्यक्ति छकल हे परीवर्तन न जुइमखु अले थ्व परीवर्तन अःपुक वइमखु । थ्व परीवर्तन धइगु छगू पुश्ता मेगु पुस्तायात ल्हल्लाना बिइगु कथं जुइमाः । आः धाथेया व्यक्तिया व्यक्तित्व विकासया लागिं शिक्षाय् आमूल परिवर्तन हयेमाःगु दु । जव शिक्षाय् नैतिक व धार्मिक (साम्प्रदायिकता ग्वाकेगु कथंया मखु)

शिक्षा वी मखु, तब ब्यक्तिया सही विकास सम्भव मदु । यदि धाथे ब्यक्तिया पूर्ण विकास व मानव अधिकार अले मौलिक स्वतन्त्रतायात सुदृढ यायेगुपाखे शिक्षा निर्देशित जुइया लागि भगवान बुद्ध देशना विज्याःगु चतुआर्यसत्य, आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग, मैत्री भावना, शील समाधि प्रज्ञाया लपुं थे मेगु शिक्षा दइमखु । उकिं ब्यक्तिया सही विकासया लागि बुद्ध शिक्षा विमाःगु थौया तःधंगु आवश्यकता खः ।

चवमिं : शिशिल चित्रकार

जन्म :

केल, बफः, थौकन्हय् मैतिदेवी

शिक्षा:

स्नात्तकोत्तर (व्यवस्थापन), बि.एल.
पोष्ट ग्राजुएड इन डिप्लोमा (बुद्धिज्म)

भ्रमणः

ज्या छ्यंल तालिमया सिलसिलाय, जापान, फिलिपिन्स व दिल्ली

लजगा:

सार्वजनिक सेवा । बि.स.२०६० सालनिसैं सन्ध्या टाइम्सय् च्वसु
च्वयगु ख । उकिंसिबे न्ह्य तत्कालिन ईनापय् न छुं छु च्वसु
च्वयगुयानागु ख । अथे हे गोरखापत्रय् न छुं छुं लेख छापेय् जुगु दु ।
थौकन्हय् सध्या टाइम्स, आनन्द भूमि, धर्मकीर्ति आदि पत्र
पत्रिकाय् च्वसु त च्वयगु याना च्वनागु ।

सिरपा :

भिंंगु ज्या याये थाकु मभिंंगु याये अःपु -
बु.स.२५५० या च्वंसुया लागिं पञ्चविरसिंह सिरपा ।